

1975 | 6

Építészetünk
30 esztendejéről

Környezetünk védelméért

A középszintű vezetésről

Jánosy István, Banos János,

Tamás István,

Bódi Tóth Elemér

és Romhányi Gyula versei

Lakos György, Erdős István,

Hann Ferenc

és Boronyai Tamás

prózaí írásai

Merre tart Balassagyarmat?

Interju

Kokas Ignác festőművésszel

PALÖCFÖLD

„Hazánkban jelenleg a népesség 49,5 %-a él városban, az ezredfordulóra várhatóan ez az arány mintegy 70 % lesz.” (Részlet a „Magyarország megyei és városai” című, közelmúltban megjelent kötet bevezető tanulmányából.)

A távlatokban tehát még inkább erősödő városi jelleg azonos kategóriába egyesít (lakosságunk közel felének munkát, kenyeret, otthont adó, anyagi és szellemi létfeltételeket biztosító) nyolcvankét magyar települést: a kétmillió villágvárost az alig néhány ezer lélekszámú városokkal, a kiemelt felsőfokú központokat a részleges középfokú központokkal, a döntően ipari városokat a mezőgazdasági jellegűekkel. Az azonosság már e néhány jellemző jegy alapján

is ellentétébe fordul, s feltételezetté teszi a városi életforma különbözőségeit, megannyi árnyalatának jelenvalóságát. Kérdésfelvetésünk indokolja, hogy „mindössze” egyet emeljünk ezúttal ki az egyesítő jellemzők sorából: a városi életforma — mint az egyének össztevékenysége keretében — szerepét vizsgáljuk a szocialista életmód, tevékenységstruktúra általánossá válásának folyamatára, illetve folyamatában. (Persze, ennek is csak néhány összefüggésére utalhatunk ehelyütt.)

Miből is áll valójában (Aczél György találó kifejezésével élve) a mi új „életreceptünk”? Nincs benne semmi csodaszer, legfőbb elemei jól ismertek: a munka, a közösség, a kultúra — és e há-

romnak szerves, szocialista egysége. Marx és Engels írták „A német ideológiá”-ban: „Csak a többiekkel való közösségben kapja meg az egyén az eszközöket ahhoz, hogy képességeit minden irányban kifejlessze, tehát csak a közösségben válhat lehetővé a személyes szabadság”. E paradoxnak is tűnő gondolatot folytatva — miután „az emberi lényeg az emberek igazi közössége” — csak a közösségeként funkcionáló társadalmi csoportok közvetítésével lehetnek létre olyan viszonyok, amelyek teljes gazdagságában bontakoztatják ki a személyiséget. Vagy mindez másként — politikai céljainkkal direkterben egybecsengően — fogalmazva: társadalmunk fejlett szocialista társadalommá válásának egyik sarkalatos pontja éppen az, hogy az egyes ember, az egyén dolgozzon szocialista módon, vegyen részt a közéletben, tudása, műveltsége révén legyen kész a szocialista értékek megismerésére és befogadására.

Egyén és közösség egysége mindenekelőtt a termelőmunkában valósul meg, a szocializmus a termelői közösségek rendszerként teljesebben ki. Ezért van ebben az értelemben is kitérített szerepe a szocialista brigádmozgalomnak, amely a szocialista életmód közvetítő közegeként egyaránt kerete lehet a közös munkának, művelődésnek, a szabad idő, úgymond hasznos eltöltésének. Ezt ismerte el a XI. kongresszus, amikor a soron levő feladatok között megfogalmazta: „Arra kell törekedni, hogy társadalmi méretekben teret nyerjen a szocialista brigádok hármaskövételme: szocialista módon élni, dolgozni, művelődni”. E mozgalom léte nem, — mint ahogyan a nagyüzemi termelés sem — kizárólagosan — de elsősorban a városokhoz kötődik. Főként az iparban igazolódik a lenini tanítás: „A munkások egy pillanatra sem felejtik el, hogy szükségük van a tudás hatalmára.” Mégis, „várostudatunkban” alig van még jelen ez az intézmény, a szükségesnél lényegesen kevesebb figyelem, támogatás nyilvánul meg olyan kezdeményezések iránt, mint például a szocialista brigádok kulturális vállalási rendszerének reformálására irányuló kísérlet.

Az életmód szerkezetét alkotó tényezők sorában meghatározó elem a munka minősége, amely egyebek közt a munkafeltételek szintjével, a döntési mechanizmusokban való részvétellel, a kultúrához való viszonytal jellemezhető. Városaink általában kedvezőbb körülményeket tudnak teremteni (már ma is, és a jövőben még inkább) e kívánalmaknak egyre színvonalasabb megvalósulásához. Ezzel összefügg az úgynevezett infrastrukturális fejlesztés szintje is, amely ugyancsak jobb háttérrel biztosít mind a munkához, mind a tanulásához, művelődéshez a városi életformában, mint a falusiiban. Ezt a nyilvánvaló összefüggést azonban még nem mindig vesszük figyelembe tervezőmunkánk során, döntéseinkben. Az is igaz, persze, hogy egyrészt városaink külsődleges megújulása, az építészetben teteszt őrő változások eleve értékteremtők, s nem választhatók el szorosan a szellemi mozgásoktól (még önkényesen sem); másrészt pedig, hogy az életmód anyagi feltételeinek, az érdekeltségi viszonyoknak — s általában az életszínvonalnak — a kedvező alakulása a városokban sem vonja automatikusan maga után a kulturális igények erősödő tendenciáit. (Lásd: kialakulatlan szokásrendszer, a növekvő szabad idő túlmunkára való felhasználása, befelé fordulás, privatizálódási tendenciák stb.) Érvényesül tehát a lenini tézis, miszerint a szocialista építés eredményei sorában csak azt lehet végérvényesen kivívottnak tekinteni, „ami bevonult a kultúrába, a szokásokba”. E folyamatban van szükség arra a megújított szemléletre, amelyet a művelődésre vonatkozó politikai állásfoglalások sugallnak, s amely a pártkongresszus határozatát is átszövi. (Más jellegű megoldást kívánnak az úgynevezett urbanizációs ártalmak, a környezetvédelem problémái.)

A közösségi létforma tényerése szempontjából nagyon fontos szerepe van a kultúrának, a művelődésnek, s ez nemcsak a szocialista eszmékkel, értékekkel való megismerkedést biztosítja, hanem maga is tényezője a szocialista életmódnak. Mind a szervezett művelődéshez, mind az önképzéshez kedvezőbb feltételek teremtetők a városi életforma keretei között. De önmagában az a tény, hogy fejlettebb az intézményhálózat, gazdagabb a kínálat, bővebb a szolgáltatások köre (művészeti csoportok, szakkörök, klubok, tudományos egyesületek, szellemi műhelyek stb.), nem eredményez tartalmasabb művelődési tevékenységet. Erre a „miértre” viszont már csak a kulturális szférán belülről, a városok művelődését irányító, szervező szakemberek köréből érkező válasz. Ami azonban elemző igény szintet és hatásvizsgálatokat, tudatosabb tervezést, összehangoltabb együttműködést, fejlettebb módszertani tevékenységet, differenciált rétegmunkát feltételez.

Csongrády Zsela

ÖRÖMTELI ÉS SIKEREKBEŒ GAZDAG ÚJ ESZTENDŐT
KIVÁNUNK LAPUNK VALAMENNYI OLVASÓJÁNAK,
SZERZŐJÉNEK

a PALŐCFÖLD Szerkesztősége

1975 | 6

TARTALOM

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

3. Vadas Andor: Építészetünk 30 esztendejéről.
6. Szokács László: Víz, levegő, élet.
7. Szabó Gyula: Idegenforgalom Nógrádban.
9. Karácsony György: Kapocs és ütköző.

SZÉPIRODALOM

11. Lakos György: Megtisztulás.
14. Stefan Attila Brezany: Handlova, A telefondrótok panasza, Születő reggel.
15. Hann Ferenc: Zamenhopp halála.
17. Erdős István: Délután a járásbírószágon.
19. Banos János: Hadban, Világnyi kód.
20. Bódi Tóth Elemér: Vajda Lajos Szentendrén, Szilvás.
20. Tamás István: Fejünk fölött, Földeken.
20. Romhányi Gyula: Anyám.
21. Boronyai Tamás: Választóvíz.
22. Jánosy István: Monteverdi Esztergomban.

★

23. Szabó Károly: Merre tart Balassagyarmat?

MŰVÉSZET ÉS KÖZÖNSEGE

28. Interju Kokas Ignác festőművésszel (Pál József).

KÖRKÉP

28. Asperján György: Vészkijáratbejárat (Horpácsi Sándor).
29. Tóth Benedek: Nincs visszaút (Lakos György).
30. Varga Imre: Összevissza ivadékok (Rásó József).

A címdalalon Somogyi Gábor: Dózsa című zománcképe, a hátsó borítón Gugi László fotója, a borító belsőn és színes oldalakon a III. Országos Zománckiennálén, Salgótarjánban szerepelt alkotások (Fotó: Kovács Ferenc).

PALŐCFÖLD

TÁRSADALOMPOLITIKAI IRODALMI MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

A NÓGRÁD MEGYEI TANÁCS MŰVELŐDESUGYI OSZTÁLYANAK LAPJA

Megjelenik kéthavonta

Felelős szerkesztő: Végh Mikiós. Szerkesztőség: 3100 Salgótarján, Arany János út 21. Telefon: 14-13. Kiadja a Nógrád megyei Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Vida Edit. Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a posta hírlapüzleteiben, és a posta Központi Hírlap Irodánál (KHI Budapest V., József nádor tér 1. sz. Postacím: 1900 Budapest (közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-961 62 pénzforgalmi jelzőszámra. Egyes szám ára 5 Ft, előfizetési díj fél évre 15, egy évre 30 Ft. Megjelenik kéthavonta. Kéziratokat és rajzokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza.

INDEX: 25.925

75.13559 N. m. Ny. St.

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

Építészetünk harminc esztendejéről

Építészetünk, építési tevékenységünk eredményeit, hibáit számtalanszor és különböző szempontokból értékeltük már az eltelt időszakban — egy adott alkalom vagy építmény aktualitásától függően. Értékelő munkánkat megkönnyíti, hogy felszabadulásunk óta időközben építészetelméleti irodalmunk is kifejlődött, és ennek módszerei nagy segítséget adnak ahhoz, hogy tárgyilagos és átfogó képet vázoihassunk fel erről a tevékenységről. Építészetelméletünk elemző módszere marxista módszer, és egyedül ez alkalmas arra, hogy építészetünk és építési tevékenységünk összetett folyamatrendszerét tárgyilagosan vizsgáljuk.

★

A felszabadulást követő években a háború okozta károk, a megrongálódott épületek helyreállítása, az üzemek beindítása volt a legfontosabb teendő. Az első jelentősebb lakóterületek az 1950-es évek első felében épültek — konkrétan a salgótarjáni „vásártéri” lakótelep és részben a nagybányai bányaváros. Ezeknek létrejöttében meghatározó szerepe volt a megyei iparszerkezet akkori összetételének, ami elsősorban Salgótarjánra koncentrálódott, illetve Nagybányai súlyponttal a szénbányászat volt. Az adott időszak gazdasági-társadalmi adottságai között az építőipar legfontosabb feladatainak egyike a dolgozók lakáshelyzetének javítása volt: óriási erőfeszítéssel, igen sok lakást kellett létrehozni.

Az építőipar technikai felkészültsége ekkor még kezdetleges, kizárólag a hagyományos technológián alapult. Ilyen építéstechnikai viszonyok között a termelés növelését döntő részben extenzív módszerekkel lehetett fejleszteni: létszámemelés, vállalatok létrehozásával. Ennek ellenére nagy jelentősége volt már ekkor is az intenzív termelésnövelésnek, amely ez időben nagyrészt a munkaintenzitás növelésének eszközeivel történt. A kiszélesedett munkaverseny, a sztahanovista mozgalmak és a dolgozók lelkesedése jelentős eredményeket produkált.

Az akkor épült lakótelepek tervezése során azonban hibák is jelentkeztek. Az építészetben egyik alapvető törvényszerűség a tartalom és a forma egysége. Ebben az időszakban, mint ismeretes, igyekeztünk nagy mennyiségű lakást és egyéb középületet építeni csökkentett igénnyel, ami azonban csak látszólag volt csökkentett igény. Amit megtakarítottunk a lakások alapterületén, azt rápazaroltuk az épületek homlokzatára. Különböző történeti korok formaelemeit utánóztuk az épületek külső megjelenésében. A klasszicista oszloprendek timpanonok, díszes kapuzatok és párkányok alkalmazása erőltetett módon történt. Városrendezési szempontból a mindenáron erőszakolt sarokszekciók általában rossz megoldást eredményeztek, és nem tudták kellőképpen biztosítani a benapozást és át- szellőzést.

A tervezésnek és a kivitelezésnek közös és végső célja, hogy az ember számára kellemes környezetet teremtsen. A mindennapi életünknek térbeli keretet adó környezet elképzelhetetlen a társelművészetek nélkül. Az építészeti környezet-alkotásnak az is fontos és elengedhetetlen feladata, hogy a településtervezéssel, az építészeti alakításokkal egyidejűleg és összhangban terveződjenek a különböző társelművészeti alkotások is (szobrok, mozaikok stb.) Ebben az időszakban a társelművészetekkel való szintézis nem volt meg, vagy ha helyet is kapott, akkor csak az előbb említett történeti stíluslemek részleteképzéseiben jutott kifejezésre.

Ez az átmeneti kor a „szocialista realista” építészet megvalósítását tűzte célul maga elé. A megvalósítás azonban téves értelmezésen alapult, és az igazi építészet céljaival ellentétes

eredményre vezetett. Az ily módon létrejött építészet a historizálásnak rossz példája, mely valójában sem szocialista, sem realista nem volt.

Az úgynevezett „szocialista realista” építészeti stílustörekvés erőszakolt alkalmazása ellentmondásban állott az adott időszak gazdasági-társadalmi valóságával.

★

Az 1955—56-os évektől kezdve építészetünk fokozatosan kezdett visszatérni a már megkezdett helyes útra. A területfejlesztéssel kapcsolatos gazdaságpolitikai célkitűzések megalapozottabbá tették a gazdasági tervező szervek munkáját. Megindultak az iparfejlesztés területi kérdéseivel összefüggő kutatások. Újraértékelték megyénk iparfeldrajzi helyzetét. Ezzel egyidejűleg a mezőgazdaság szocialista átszervezésének folyamata (majd befejeződése) a figyelmet egyre inkább a termelés területi elhelyezkedésének vizsgálata felé irányította. Ezek a gazdaságpolitikai irányvonalak döntően meghatározták megyénk gazdasági és társadalmi továbbfejlődését.

Mindennek eredményeként az 1960-as évektől kezdve fokozatosan új ipartelepek jönnek létre Balassagyarmaton, Pásztón, Szécsényben, Rétságán, Nagybányában és Salgótarjánban is. Fokozatosan megszűnik a megye ipari egyoldalúsága. Az ipartelepeknek mintegy vonzataként kiépülnek a lakótelepek, a szükséges közintézményekkel együtt, mind a két városunkban, valamint járási székhelyeken, illetve nagyközségekben. Az ipartelepek, a mezőgazdasági majorok, a lakótelepek létrehozása rendkívül nagy feladatot jelentenek az építészet számára is, egyben meghatározói is a települések fejlődésének.

★

Ha építészetünk fejlődéséről tárgyilagos és átfogó képet akarunk kapni, nem elég csak összességében értékelni; ha röviden is, de külön-külön is szólni kell az építészet egyes részterületeiről, annál is inkább, mivel ezek egymástól eltérő módon fejlődtek és fejlődnek ma is. A teljesség igénye nélkül ugyan, az alábbi fontosabb műfajokat kell vázolni mint az építészet egészének részeit:

- településrendezés,
- ipari és mezőgazdasági építészet,
- lakótelepek építésze,
- közintézmények építésze,
- kislakásépítés,
- „szabad idő” területek építésze.

Az építészet legátfogóbb, legnagyobb léptékű, legtöbb arcú kategóriája a városépítészet. A település a leghatásosabb építészeti alkotás, ami lényegében környezetünket alkotja, melyben élünk, falun és városban egyaránt. Öröndetes, hogy az eltelt időszakban megyénk minden nagyobb településére elkészültek a településrendezési tervek. E tekintetben nagy jelentősége van a 2006/1971. Korm. sz. határozat alapján elkészült országos településhálózat-fejlesztési tervnek. Ennek részeként született meg megyénk településhálózatának fejlesztési terve. Ez lényegében hosszú távú keretterv, mely meghatározza megyénk valamennyi településének jövőbeli szerepkörét, fejlesztési irányait. A települések tervszerű fejlesztésére irányuló törekvéseink ellenére is a településrendezési tervek ki vannak téve a gyorsuló fejlődésünkkel összefüggő avulásnak, részben pedig a gyakorlati élet olyan spontán beavatkozásainak, melyek az építész megkérdezése nélkül törnek át a tervek kötéseit.

„Település méretű” építészeti együttesekben igen kevés a jó példa. Megyénkben (de hazai vonatkozásban is) egyik leg-sikerültebb építészeti együttes Salgótarján városközpontja. A

Tanácsköztársaság tér építészeti alkotásainak — bár külön-külön is kiváló alkotások — igazi értéke abban van, hogy egymással is harmonikus egységet alkotnak, korszerű, esztétikus környezetet hoztak létre. Hogy a korszerű és kellemes környezet milyen hatást jelent a benne élőknek, azt nem tudjuk kimutatni semmilyen paraméterrel, a környezet formáló erejének létezésében és fontosságában azonban bizonyosak vagyunk.

Balassagyarmat rekonstrukciója később indult meg, igazi nagyvonalú kibontakozása csak az 1970-es években, illetve napjainkban történik. Balassagyarmaton — Salgótarjánhoz viszonyítva — jóval nagyobb a történelmileg örökölt, időálló épületeknek az aránya. Ez az adottság egyben meg is határozza a rekonstrukció mértékét és a városesztétika fejlődésének sajátosságát. A régi és az új építészeti együtteseknek színvonalas és jól átgondolt kapcsolódásai bontakoznak ki előttünk. a városrekonstrukció folyamatrendszere minden részletében alapos előkészítő munkáról tanúskodik. (Balassagyarmatot még 10 évvel ezelőtt is olyan városként választotta ki egy EGSZI-tanulmány, „ahol nem történik semmi.”)

Építészettünknek egy másik részterülete az ipari és mezőgazdasági építészet. Ebben a műfajban az új építészet elvei a lehető legoptimálisabb mértékben volósulnak meg. Ennek az épületfajtának tartalmát, sőt építészeti megjelenését is egyértelműen meghatározza az ipari technológia. A gyártási technológia, mint kategorikus igény, az építészettől is megköveteli a korszerű és gyors építéstechnikai eljárásokat, az ipari termelés bel- és külföldi versenyképessége érdekében. Ez a helyzet minimálisra csökkenti a gazdasági faktor alkuját az építészettel, és ez döntő tényezőt, illetve lehetőséget jelent ipari alkotásaink színvonalas megvalósulásában. Ipari építészettünk fejlődését részben a meglévő üzemek rekonstrukciója, részben pedig új ipartelepnek létesülésének formájában szemlélhetjük.

Ugyanez nem mondható el a tömeges „lakástermelés” építészetről. Az e téren jelentkező mennyiségi igények olyan nagymértékűek, hogy kielégítésük időleges megalkuvásra kényszeríti az építészeti színvonalat. Közismert és jogos panasz, hogy

új lakótelepeink monoton, egyhangú környezetet jelentenek: sávházak és kockaházak váltakoznak, a köztük levő szabad területek pedig „elbizonytalanodnak” és nincsenek kellő színvonalon rendben tartva. A tömeges lakásépítéstől megkövetelt mennyiségi és időbeli teljesítmények sodrásában nagyon kevés helyet kap sajnos, az új építészet és a társzművészetek érvényesülése, pedig ez is elengedhetetlen összetevője a korszerű építészeti környezetnek. Hangsúlyoznunk kell, hogy bár a korábbi időszakokhoz viszonyítva nagyot léptünk előre, amit a 15 éves lakásépítési programunk ismert eredményei is igazolnak. A mennyiségi eredmények mellett azonban elmaradtunk a máris jogos emberi létszükségletek kielégítésével. A gyorsan fejlődő életforma által támasztott igényeket az építészet — legalábbis ezen a részterületen — ma még nem tudja kellőképpen követni.

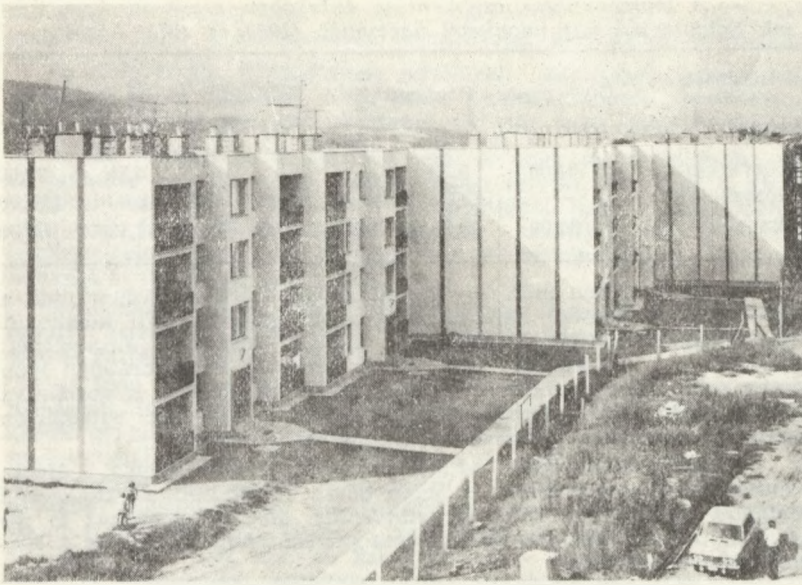
A lakótelepek építészetének egy másik lényeges meghatározója a technológiák fejlődése. Az alábbi 20 évben, de különösen 1957 óta, a hagyományos technológiát felváltották a nagyblokkos építésmód és a különböző építéssiparosítási eljárások. Megyénk lakótelepei döntő részben ezekkel a technológiákkal valósultak meg, melyek még formailag is magukon viselik a blokkos építés sajátos megjelenésformáit, épülettípusait. Építőiparunk mai gondja és legfőbb meghatározója az élők munkatakarékosságra való törekvés és ez törvényszerűen követeli új technológiák bevezetését. Ilyen a már közismert „PEVA” technológia és a most bevezetés alatt álló — angol cégtől átvett — ún. „WIMPEY” eljárás. Az új és korszerűbb technológia azonban csak akkor rentábilis, ha folyamatosan biztosított a megfelelő nagyságú munkaterület, a meghatározott sorozatnagyság.

Az utóbbi években egyre több jelét látni annak a törekvésnek, hogy lakótelepeink változatosabbak legyenek. Arra is van példa, hogy a tömeges lakásépítés mellett is lehet korszerű és kellemes építészeti környezetet kialakítani — amit igazol Salgótarján városközpontja.

Az előbb vázolt részterületek mellett a reprezentálásra is hivatott, egyedi tervezésű középületek adnak legnagyobb lehetőséget az építészeti teljesség kibontakozására (pl.: Salgótarjánban a megyei művelődési központ, a Karancs Szálló stb.) A gazdasági és technológiai kötöttségek itt kevésbé szorítóak. Egyedi középületeinknél kevesebb akadály van annak, hogy az új építészet elvei és módszerei érvényre jussanak.

Ennek az elérésére egyébként megvan a lehetőség a mindennapi szükségletekhez közvetlenebbül kapcsolódó középületek esetében is (óvodák, iskolák ABC-áruházak stb.). Megállapíthatjuk, hogy a kisebb ellátó szerepkörrel rendelkező közintézményeink között is nagyon szép és színvonalas eredményeket hozott az elmúlt 20 év építészete: pl.: pásztói ÁFÉSZ-áruháza, a rétsági művelődési központ, a salgóbányai KISZ-tábor, a szécsényi Rákóczi étterem és eszpresszó — és sorol-

hatnánk még nagyon sok építményt. Formailag és tartalmi vonatkozásban is rendezettek, összhangban vannak környezetükkel, időtálló, a divatszerű formai alakításoktól leginkább mentes alkotásai megyénk építészetének.

Nógrád építészeti fejlődésében jelentős helyet foglal el a magánlakás-építés, mely elsősorban községeinknek arculatformáló tényezője. Építészetünknek egy külön kategóriájaként kell szólni róla, annál is inkább, mert a családiház-építés sajátos törvényszerűségek között fejlődik és építészetünk összességén belül egyik legnehezebben értékelhető részterület. Megyénkben évente átlagosan 1000 családi ház épül, az összlakásépítésnek ez több, mint 50 százaléka, községeink viszonylatában pedig ez az arány 80—90 százalék körül alakul.

Falvaink építészeti arculatát, a családiházas-építkezéseket elég sok bírálat éri, és rögtön hozzá kell tennünk, hogy jogosan. A legjellemzőbb és leginkább helytálló kritikai észrevételek az alábbiakban foglalhatók össze:

1. Jelentős a tér- és anyagpazarlás. Ebből eredően sok a kihasználatlan tér, és nagy különbség keletkezik az épület értéke, valamint használati értéke között. 2. Építészeti kialakítás tekintetében sok az indokolatlan formaképzés (pl. manzardtetők, tornyok, rossz ízléssel alakított homlokzatok stb.). 3. Sok esetben kifogásolható a környezethez való alkalmazkodás foka. Az épület és utcaképi környezete, valamint a lakás és a természet közötti kapcsolat — sajnos, — a legtöbb esetben nem szempont, pedig ez sem követelne anyagi többletráfordítást.

Lényegében arról van szó, hogy építészetünknek ezen a részterületén a tartalom és a forma közti ellentmondás kiélezettebben jelentkezik, mint a többi „műfajnál”. Ennek az ismert ellentmondásnak a feloldását, (vagy akár mérséklését) ma még az alábbiak fékezik:

1. Az általános társadalmi igényfejlődés a falusi életmódban is olyan gyors változásokat hoz, hogy az építészet — sajátos helyzeténél fogva — ezt nem tudja követni. Az építészetet mindig is jellemezte egy bizonyos fokú fáziskésés a társadalmi fejlődéshez viszonyítva, amit történelmi példákkal igazolhatnánk. 2. A magánépítetők előtt nincs, vagy csak nagyon kevés a követendő jó példa, mely ízlésvilágukat helyes irányba fejlesztené. Az építetők ízlésszintje — jobb híján — még az elmúlt korok formakincséből táplálkozik. 3. Gyakran találkozunk olyan kispolgári jelenséggel is, amely a „különbözőség igényét” építészeti eszközökkel is igyekszik kifejezni.

Összegezve levonhatjuk a következtetést, hogy elsősorban nem is anyagi természetű problémákról van szó; legfőbb feladatunk tehát a tudatformálás, a széles körű felvilágosítás, az építetők helyes irányú ízlésfejlesztése. Nagyon sok kezdeményezési lehetőség nyílna ennek megvalósulása érdekében a magántervezők, valamint a Magántervezői Szakértő Bizottság tevékenysége során. A magántervezői tevékenység a benne rejlő lehetőségeknek csak egy szűk körére terjed ki, a kezdeményező

késztségnek, a modern megfogalmazásnak csak igen kevés jelet mutatja, a tervezői és kritikai munkát ma még döntő részben a sematikus, a konvencionális megoldások jellemzik a családiházas-építészet területén.

Szólni kell még röviden a „szabad idő” területek építészetéről, a hétvégiházas-telepekről. Különösen az utóbbi néhány évben indult meg rohamos kibontakozása ennek az építészeti műfajnak. Megyénk területén úgyszólván valamennyi járási székhelyünknek és természetesen a két városnak megvannak a hétvégiházas telepei (Eresztvény-Salgóbánya, Mátraalmás, Nyírjes, Bánk, Rárós, Salgótarján-tóstrand a lényegesebb és összefüggő telepek). Mint társadalmi igény, azt a célt szolgálja, hogy a dolgozók hét végén, nyáron kikapcsolódhassanak, regenerálódjanak további munkájuk és egészségük érdekében. Főleg a városi ember keresi ezt a lehetőséget, hogy a természethez legalább hét végén közelebb kerülhessen. A hétvégi házak különösen az utóbbi másfél évtizedben terjedtek el, hiszen előfeltételeik is ebben az időszakban érlelődtek meg: nevezetesen a munkaidő-csökkenés következtében megnövekedett szabad idő. Másrésztől a hétvégiházas-telepek vitathatatlan bizonyítékai az életszínvonal általános emelkedésének is.

Építészetünknek ez a kisebb területe sem mentes ellentmondásoktól. Az üdülőterületek rendezése során — főleg a kezdeti időszakban — keskeny és kis alapterületű parcellák kerültek kiosztásra és beépítésre, gazdasági, közművesítési megfontolások alapján. A sűrű beépítettség sok helyen zsúfoltságot eredményezett. Ezt az ellentmondást viszonylag gyorsan felismerve, új szabályozóink megkövetelik a hétvégi telkek nagyságát, és így egy lazább, zsúfoltságtól mentesebb szabadidős-terület kialakítására nyílik lehetőség.

★

Még építészek között is gyakori vélemény, hogy munkájuk leszűkül, hiszen mindent meghatároznak a különböző szabályozók és gazdasági döntések. Az építészeti termékek létrehozásában valóban közreműködik (különböző közvetettségekkel) az egész társadalom, Major Máté kifejezését használva: „az építészet társadalmi termék”.

A különböző szintű gazdasági-beruházási döntések, a tömeges termelési eljárások kétségkívül az építészetet meghatározó legfőbb tényezők. Önmagukban azonban nem lennének képesek korszerű, emberi környezet létrehozására — márpedig ez a fő cél. Az építészek térszervező munkája kell, hogy keretben foglalja, áthassa ezt a fejlődési folyamatot, a településléptékű rendező tevékenységtől a belső építészet legkisebb részletekéig. Csak megfelelő színvonalú és előrelátó építészeti munka tudja megteremteni a társadalmi élettel való együttműködést. Annál is inkább hangsúlyozni kell ezt, mert társadalmunknak a mennyiségi mellett minőségi igényei is vannak, és egyre inkább követelmény a korszerű, esztétikus építészeti környezet.

Vadas Andor

Víz, levegő, élet

Ma már a világ legégetőbb problémáinak egyike a környezet védelme. Nemrégiben Stockholmban környezetvédelmi világkonferenciát rendezett az ENSZ, s ezen bebizonyosodott: az emberiség kezd tudatára ébredni, micsoda óriási veszély fenyegeti. Hazánkban 1973-ban Visegrádon került sor a Hazafias Népfront Országos Tanácsa első országos környezetvédelmi tanácskozására: két napon át mintegy száz szakember és politikai nyilvánítt vélemény, világitott rá a legégetőbb kérdésekre. Mi tette időszerűvé a tanácskozást? Országunk az intenzív iparosodás kezdetén tart, ezért még nem romlott a környezet katasztrofálisan. Iparunk, mezőgazdaságunk és a közlekedés azonban évről évre rohamosan fejlődik. A mezőgazdaságban, de ugyanígy a háztartásokban ma már megtaláljuk a modern technikát és a vegyszerek egész sorát. Az ipari, mezőgazdasági fejlődéssel, a háztartások gépesítésével és kemizálásával együtt növekszik a termelésből és a fogyasztásból eredő szennyeződés. Mindezt nagyban fokozza a szemünk előtt lejátszódó gyors ütemű urbanizáció. Salgótarjánban ez év szeptemberében *Víz, levegő, élet* címmel rendeztek környezetvédelmi tanácskozást. Ezen szűkebb hazánk, Nógrád megye környezetvédelméről esett szó. Dr. Dömsödi Pétert, a Nógrád megyei Közegészségügyi és Járványügyi Állomás igazgató főorvosát, a Hazafias Népfront Nógrád megyei Bizottsága mellett működő környezetvédelmi munkaközösség elnökét azért kerestük fel, hogy megkérdezzük, hol tart megyénk, szűkebb értelemben Salgótarján a környezeti ártalmak elleni védekezésben.

★

— Tudjuk, a környezeti ártalmak között talán a vizek szennyezettsége és a légszennyeződés a leggyakoribb, de környezetrontás a zajártalom is. Egyre nagyobb méreteket ölt a vegyi és radioaktív szennyeződés. A lakótelepek környezetének védelme és a talajpusztulás megakadályozása is fontos feladat. Majdnem minden szakmának „van ártalma” — ebből következően bizonyos környezetvédelmi vonatkozása. A felsorolt ártalmak közül a KÖJAL melyekre vonatkozóan tud pontos adatot közölni?

— A vízvédlemből ránk az ivóvízzel kapcsolatos problémák tartoznak. A felszíni és talajvizek közül mindazok, ahonnan ivóvizet nyerünk. Az egész vízvédelmet gyakorlatilag a Vízügyi Igazgatóság fogja össze. A levegő tisztaságának védelme igen megosztott dolog. Az egészségügy a települések levegőjének általános szennyezettségét vizsgálja, függetlenül attól, ki okozta a szennyezést.

— Salgótarját sokan ma is úgy emlegetik, mint hazánk öt legszennyezettebb városának egyikét. Mi az igazság?

— Hogy megértsük a mai helyzetet, menjünk vissza a XIX. század közepére, amikor megindult a szénbányászat, és a helyi olcsó energiaforrás kihasználására megkezdődött a nehézipar telepítése: ezzel létrejöttek a Salgótarján levegőjét szennyező góccok. Amíg 1878-ban 86 ezer tonnát, a századfordulóra már mintegy 200 ezer tonna barnaszén használtak fel generátorgáz-gyártásra, villamosenergia-termelésre, kohászati és egyéb célokra az ipari üzemek. A keletkezett környezeti kárt jól jellemzi a korabeli krónikák, amikor így ír: „Salgótarján képe a kopár dombok, csúnya vízmosások, a dombokon elhelyezkedő, állandóan égő, füstölő salakhányók, a völgykatlant elborító fojtó füst.” Az 1869-ben még 4000 lelket számláló település fejlődésének környezetegészségügyi korlátait áttörte az ipari tőke érdeke.

A múltból örökölt zsúfolt, egészségtelen és szennyezett levegőjű városban a kedvezőtlen domborzati, meteorológiai és tüzeléstechnikai körülmények szűkséggé tették a levegőegészségügyi helyzet javítására irányuló összehangolt tevékenységet. Ez a szűkségszerűség az 1960-as években szerencsésen találkozott a szocialista városrendezés és az ipari üzemek korszerűsítésének, a nehezebb energiahordozók felhasználásának és a távfűtés megteremtésének, illetve a levegőszennyezést csökkentő műszaki berendezések létesítésének lehetőségeivel. Az Egészségtudomány című folyóirat egy 1961-es számában Salgótarját valóban ott találjuk az első öt legpiszkosabb levegőjű város között. Ennek meg is volt az alapja. Az ipari üzemek által termelt korom, por, a levegőt szennyező anyagok — elsősorban a kéndioxid — rendkívül súlyos helyzetet teremtett. Nem kellett egészen rossz idő ahhoz, hogy rendkívül nagy füst és kőd terpeszkedjen rá a városra.

— A már említett összehangolt tevékenység milyen eredményt hozott?

— Jelentős javulást eredményeztek a gázprogramok, valamint a levegő tisztaságával nem közvetlenül összefüggő intézkedések: az energiahordozóknak a megváltoztatása, a generátortelepek megszüntetése, ami gazdaságilag indokolt volt, ugyanakkor maga után vonta a levegő tisztaságának rendkívül erőteljes javulását. A város és az ipari üzemek természetesen közvetlenül is sokat áldoztak ezekben az években a levegő tisztaságának védelmére, amelyhez komoly anyagi és politikai támogatást kaptak.

— A légszennyezés csökkentése érdekében eszközölt beruházások Salgótarján hat nagyipari üzeménél. (1960 és 1972 között.)

Beruházások jellege	Ötvözetgyár	Hőerőmű	SKU	Sík- és öblös-üveggyár	ZTM	Összesen
millió forint						
Közvetlen	64,00	5,20	—	—	4,70	73,90
Közvetett	—	40,00	28,00	20,00	19,00	115,00
Összesen	64,00	45,20	28,00	20,00	19,00	188,90

— Az ez évben mért 24 órás kéndioxid-méréseknél már csak a város két területén haladta meg a levegőben levő kéndioxid mennyisége a fűtési időszakban a kiemelt városokra megengedett mértéket. A Kohászati Üzemek területén — ahol korábban igen nagy volt a szennyeződés — a mért kéndioxid értékek a normatíva alá süllyedtek. A szennyezettséget tekintve ma már Salgótarján semmiképpen nincs a legszennyezettebb 15 város között.

— A város környéke természeti szépségekben gazdag. Mégis, amikor felmegy az ember a Salgó várra és letekint a vízvázlatos völgybe, füstöt és kormot lát mindenütt. Még az útikalauz is így ír: „Előttünk füstölög a Salgótarjáni (vízvázlatos) Erőmű és a Magyar Vasötvözetgyár.”

— Vízvázlatos területén két szennyező létesítmény volt. Az egyik az Erőmű, amely széntüzeléses porkazánokkal szennyezte a levegőt, a másik az ötvözetgyár, amely az alapananyagok őrlésével, zúzásával szennyezte a légkört. A kohászati beavatkozások miatt is rendkívüli mennyiségű port bocsátott a levegőbe. Az Erőmű áttért pakuratüzelésre, tehát gyakorlatilag a szennyezési gondok megszűntek. Igaz ugyan, hogy az Erőmű pernyehegyeinek másodlagos pora, a lerakott por, amit a szél felkavar, még szennyezettséget okoz a Tarján-patak völgyében. Az ötvözetgyár sok mindent tesz a porszennyezés kiküszöbölésére. Egyrészt a levegő tisztaságáért, másrészt azért, mert a gyárnak a szilikóziszveszélyes munkahelyekkel sok gondja volt, éppen a munkavédelmi kérdések miatt. Rá voltak tehát kényszerítve bizonyos megelőző intézkedésekre. A 70-es évek elején a gyár fel is szereltetett egy filterberendezést, ez azonban nem váltotta be a reményeket, ugyanis megközelítően sem adja azt a porleválasztási értéket, amit a kivitelezés időszakában előírtak. (Ennek csak 30 százalékát!) Ahogy én tudom, a téma pillanatnyilag a nemzetközi gazdasági bíróság előtt van. Külföldi tervezés és nagyberuházás volt. Én azt hiszem, ha az eljárás befejeződik, egy újabb nekifutással csökkenteni lehet majd a levegőszennyezést. Megjegyzem, hogy itt nagyon szűk a völgy, de ennek ellenére egy-egy cementgyárnak a porszennyezését még így sem éri el.

— Ha már a pornál tartunk, mit mutatnak a KÖJAL porvizsgálatai?

— Előljáróban jegyzem meg, hogy állomásunk Salgótarjánban 24 helyen méri a porszennyeződést. Így például a Nagyállomás, az öblösüveggyár, a síküveggyár környékén, de van mérőállomásunk Baglyasalján, Salgón, az óvodáknál és a bölcsődéknél is. Adatunk van 1956-ból, amikor a Közegészségügyi Intézet 600 tonna/km² mennyiséget mért. Ez kimagaslóan nagy mennyiség egy év alatt. Az ötvözetgyár környéke 1969-ben 990,4 tonna/km²/év volt, a lakótelepek alig érték el a 150 tonna/km²-t. Salgótarján átlagos porszennyeződése 1974-ben már csak 101,17 tonna/km²/év volt. Az utóbbi három évben átlagban 100 tonna körül mozgott a porszennyezés. Az idei év is gyakorlatilag megegyezik a tavalyival. Itt tudni kell, hogy Salgótarjánban 1968 és 1973 között az üzemek és lakások tüzeléstechnikai viszonyaiban kedvező és jelentős változások történtek. A lakások tüzelőanyag-felhasználása a távfűtés, gázfűtés, illetve olajfűtés javára elmozdult. Az ülededő por fűtési időszakban magasabb értékei 1969-től csökkenő tendenciájúak, bár a védett területi határértékeket meghaladta az 1972-es érték is. A nem fűtési időszak átlagai viszont ugyanebben az évben túllépték a fűtési időszak ülededő-porértékét. Ez abból következik, hogy a városépítés során fellazított talaj és az ezzel kapcsolatos szállítások rendkívül nagy mennyiségű másodlagos port kavartak a levegőbe.

— A lakások tüzelőanyag-felhasználásának alakulása Salgótarjánban 1968 és 1972 között:

Év	Táv- közléses	Gáz- lakások az	Olaj- összlakások	Szén %-ában	Összesen
1968	9,38	—	4,20	86,42	100,00
1969	10,68	5,26	4,98	79,08	100,00
1970	11,37	10,01	6,14	72,48	100,00
1971	13,08	16,15	7,10	63,67	100,00
1972	14,10	17,02	8,33	60,55	100,00

*Becsült adatok

— A város még számos, a levegőtisztasággal szorosan összefüggő kérdésben lépett és lép előre. Mentésítő forgalmi út épül, folyik a

salakhegyek felszámolása, fásítás, parkosítás segíti a környezet védelmét, javul a köztisztasági tevékenység, dieselesítik a vasutat.

— *Salgótarján környékének természeti adottságai mennyiben segítenek? Arra gondolok, hogy talán egyetlen magyar város sincs, ahol száz métert sem kell megtenni, és már erdőt talál az ember.*

— Ez részben jó és részben nem. A nagy mennyiségű fa és az egytűcs beépítés szűrő, tisztító hatást fejt ki. Az, hogy a város völgyben van, az „átszellőzés” szempontjából igen rossz. Amennyit segít, hogy fákkal borított dombok szakítják meg a város lakókörzeteit, annyit ront a völgyben való elhelyezkedés. Beszorul a levegő és itt sokkal több a kőd.

— *Nógrád megye vízben igen szegény. A meglehetősen kevés felszíni vizeink védelme évről évre gondot jelent a szakembereknek. A Tarján-patakban például már nincs élőlény.*

— Igen. A Tarján-patak ma már holt víz. A Salgó-patak a Kohászati Üzemektől, a Tarján-patak pedig a Salgó-patak beömlésétől gyakorlatilag „leírható” az élő vizek listájáról. Az ipari szennyvíztisztításban történt előrelépés, az SKÜ-nek megépült a savközömbösítője, tehát a neutralizációs berendezése, a galvanizáló üzemnél megépültek a ciánt-megkötő berendezések, s az ipari szennyvizek tisztítását bizonyos mértékben ez megoldotta. Mégis, a többi — bár nem annyira káros anyag — továbbra is a vizekbe megy. A salgótarjáni szennyvíz például majdnem egy évig tisztítatlanul!

— *Miért? Elavultak a tisztítóberendezések?*

— Átépítési gondok voltak. Folyt a kötélhúzás a kivitelező és a beruházó között. Meg kell jegyezni, hogy a berendezés sajnos, soha nem adta azt a tisztítási értéket, amit vártak tőle. Mindig az történt, hogy mire egy szakasz elkészült, olyan hosszú volt az átfutási idő, hogy máris túlterhelt lett. Az ülepítő medence kivitelezésénél minőségi kifogások voltak. A Vízmű nem akarta átvenni, a kivitelező pedig „kötötte az ebet a karóhoz”, s állította, hogy jó a berendezés.

— *Két folyónk, a Zagyva és az Ipoly vízének tisztán tartása milyen gondot jelent?*

— Az egyik gondunk, hogy a Zagyva vízminőségét biztosítsuk, hiszen erre épül most a jánosaknai vízkivételi mű, valamint a nagybányai talajvízdúsítási vízmű. Mindkettő belejátszik a regionális összekötések miatt a Salgó-medence valamennyi községének és Salgótarjánnak vízellátásába. A másik oldalon ott van az Ipoly víz tisztaságának biztosítása az Észak-nógrádi Regionális Vízmű pontjái, illetve az alatt is. Éppen ezért, hogy a Zagyvának a vízminőségét biztosítsuk, átmenetileg a Tarján-patak további szennyeződésével kell számolnunk, mivel az Erőmű vízlágyító berendezéseinek a visszamosások után keletkezett konyhasót eddig a Zagyvába mosták bele. Ez aztán a jánosaknai tóban a nátrium-klorid tartalmat igen megemelte. A további emelkedést mindenképpen meg kell gátolni, ezért az Erőműnek még ebben az évben épül egy átvezető szennyvízcsatornája, amely a Salgó-patakba lesz bekötve. Így a patak további szennyeződése emelkedik, de a Zagyva tisztaságát legalább Nagybányai vonaláig biztosítani tudjuk. A kérdésnek bizonyos mértékig része a szennyvíztisztító berendezések rendbe hozása Zagyvarónán és Jánosaknán.

— *Fenyegeti-e máshonnan veszély a két folyót?*

— A Zagyvát nem. Megyei víz. Az Ipoly is viszonylag gyorsan érkezik Csehszlovákiából, a határszakasz után már felszíni vizet ad. Ezzel nincs különösebb bajunk.

— *Őn a Hazafias Népfront Nógrád megyei Bizottsága mellett működő környezetvédelmi munkaközösség elnöke. Kielégítőnek tartja-e a megelőzést, hogyan működnek együtt az érdekelt szervezetek?*

— A munkaközösség a környezetvédelemben érintett állami és társadalmi szervezetek munkáját fogja össze. A Népfront kapta a fel-

adatot, hogy a környezetvédelemmel kapcsolatos társadalmi tevékenységet koordinálja. A Népfront ugyanakkor nem avatkozik a különböző szervezet munkájába, a Vöröskereszt tisztasági mozgalmába, vagy a Vízügyi Igazgatóság vízvédelmi őrséinek tevékenységébe, hanem egyrészt megpróbál tájékozódni, másrészt pedig igyekszik ezeknek a szervezeteknek a munkáját összehangolni. Mindenki a saját munkáját végzi, ugyanakkor bizonyos ágakban nagyon fontos az egyes hatóságok koordinációja. A víznél például a Vízügyi Igazgatóság korlátlan úr. A vízvédelemmel foglalkozik, egyébbel nem. Mindent egy szempontból néz: vízvédelem! Az egészségügy egy adott területet levegőt mér, függetlenül attól, ki a szennyező. Ez utóbbinak megállapítása egy másik szerv feladata, az Építésügyi Minőségvizsgáló Intézeté. Ilyen azonban Nógrádban nincs, csak Miskolcon. Borsodban is van azonban éppen elég kémény, hogy ritkábban jussanak ide hozzánk. A mérések alapján a megyei tanács építési szakigazgatási szerve hozza az intézkedéseket. A levegő tisztaságának szempontjából el kellene érni, hogy egy kézben legyen a mérés és az intézkedés. A Népfront nem játszhat hatóságosdit. A Népfront mozgósít, megpróbál szervezni társadalmi, környezetvédelmi őrséget, egy pár aktív ember bevonásával. Segít a tudatformálásban, esetleg a hatósági intézkedésekhez ad egy társadalmi kontrollt, de ez a társadalmi összefogás nem helyettesítheti a hatósági hatáskört — jogkört, az illetékességi kört!

— *Kimondtuk, hogy társadalmi összefogás szükségeltetik. Az emberek mindennapi életükben hogyan lehetnek részesei a környezetvédelemnek?*

— Csak nagy vonalakban sorolom. Ne mossa senki a kocsiját folyóban, patakban. Ne öntse ide a fáról olajat sem. Az üzemek, gyárak is jobban ügyelhetnének, hogy olaj, mosópor és növényvédőszer ne kerüljenek a vizekbe. A dunai, tiszai vízszennyeződések majdnem mind hanyagság következményei. A levegővédeleminél inkább az intézményi rendszerek tehetnek sokat. A másodlagos szennyeződések igen nagy gondot jelentenek. Nagyon fontos lenne az építkezéseknél a technológiai fegyelem betartása. Ne azzal kezdjünk egy építkezést, hogy a terület vegetációját jó előre letaroljuk. Nincs csunyváb és szennyezőbb a salak- és pernehegyeknél. Ezek befedését is gondoskodni kell. Ide tartoznak aztán bizonyos fűtési technikák a családi házaknál, a talajvédelem, a szemetelés a kirándulóhelyeken.

A Népfront visegrádi tanácskozásán szó volt a fásításról is. Arról, hogy voltaképpen sportot csináltunk ebből. Mindenki fát ültetett, és rengeteg pénz ment el, mert arra már senki nem ügyelt, hogy ezek a fák felnőjjenek. Munkabizottságunk nyári értekezletén az Erdőgazdaság vezetője tájékoztatást adott a megyében folyó fásításokról. Ezek, mondhatni, már majdnem teljes egészében nem gazdasági, hanem kultúrcélokot szolgálnak. Kultúrerődök létesítenek. Két dolog miatt nem megy az ügy. Az egyik a belső területek fásítása, gyepesítése. Az emberek tönkreteszik! A másik az országúti fásítás helyzete. Rengeteg pénz és energia folyik el feleslegesen, mert ezeknek az ültetett fáknek a 80 százaléka elpusztul az állandó árokégetés miatt. Az erdőrendezés kötelezi a közúti igazgatóságot, felszólítja: tessék rendbe hozni! Megtörténik, persze rengeteg pénzzel, s akkor kijön „János bácsi” és hogy jó füvet kapjanak a nyulak, félégeti az árkot. Megint levelet ír az erdőrendezés, újra zsebébe nyúl a KPM, és újra jön János bácsi és éget... Így megy ez évről évre, s ezért nem megy a fásítás például Salgótarján—Balassagyarmat—Rétság között.

Nagyon sok feladat vár ránk, s ezekből mindenki kivetheti részét. A Népfront visegrádi tanácskozásán fogalmazódott meg: legyen a környezetvédelem mindenkinek szívügye, egészséges életünk jelenének és jövőjének biztosítéka!

Szokács László

Idegenforgalom Nógrádban

Az elmúlt évben a Nógrád megyei Népi Ellenőrzési Bizottság megvizsgálta a belső turizmus feltételeit. Vagyis azt: a megyébe érkező turisták, idegenek hová és milyen körülmények között jutnak el, milyen benyomásokat szereznek, mi bosszantja őket? A NEB-vizsgálatra egyáltalán nem mondhatni, hogy agyondicsérte volna a vendéglátó érdekelteket.

×

Hogy az idegenforgalom, a belső turizmus fellendüljön, ahhoz elsősorban a propagandára van szükség. Hogy az útszertartót öt

forintért adják, még nem biztos, hogy gazdaságosságot jelent. Persze ott a gond: egyedül az Idegenforgalmi Hivatal gondoskodik propagandaeszközökről. Szélesebb összefogásra lenne szükség: a vállalatokéra, szövetkezetekére. Csak legyen, aki koordinál.

Mert ha az idegenforgalmat üzletnek tekintjük, a propaganda az a pont, ahol elindul. S ha a turizmust a dolgozók megnövekedett szabad idejéből következő jogos igénynek: ez a pont az, ahol elkezdődik az igény kielégítése.

×

A sok baba között eivész a gyerek. Miért?

— Nem érdekünk, hogy a megyébe csoportok érkezzenek — mondja Bozó Ernő, az IBUSZ megyei irodájának vezetője.

Ez áll az Expressz-re, a Coopturist-ra, a Volánturist-ra is. Ezeknek az utazási irodáknak a tevékenysége jórészt a „kiutaztatásra” korlátozódik. Szerveznek utat, programot mindenüvé, csak épp a megyébe nem. Persze, csoportok azért mégis érkeznek Nógrádba. Az utazási irodák központja osztja el, hogy hová menjenek. Az úticél világos: ahol többet kapnak pénzükért a turisták, ahol színvonalas program várja őket.

Az utazási irodák szakosodtak. Az Expressz a fiatalokat, az IBUSZ a felnőtteket, a Coopturist a szövetkezeti dolgozókat utaztatja. El a megyéből.

Konkurrensnek az utazási irodák. Érthető (!?) bosszúságuk, ha például a fiatalok csoportjába felnőttek keverednek, vagy fordítva, és az „ellenfél” ezt megtudja.

Tesznek azért valamit utazási irodáink a belső turizmusért is. Ha csoport érkezik, az Idegenforgalmi Hivatalon keresztül szállást biztosítanak számukra. Ám a kapcsolatok ezzel ki is merültek. Csak az Idegenforgalmi Hivatal önálló. A fiókirodák érdekei Nógrádhhoz csupán annyiban fűződnek, hogy innen szervezik a külföldi társasutakat. S ha ezzel végeztek, „szabad idejükben” nyugodtan beállhatnak a megye idegenforgalmi helyzetét, feltételeit bírálók táborába — mint „kibicek”.

Az egyik irodavezető például így fogalmaz: — Sok az utaztatást szervező. Koncentráltan többre mehetnénk, s akkor a bevételekből maradna egy kevés nálunk is a feltételek javítására.

×

Idegenforgalmi Hivatal:

Salgótarján szívében, az eredetileg a megyei művelődési központ jegypénztárának szánt két helyiségében kapott helyet. Szűk helyet, ahol a vendéget leültetni is nehéz, nem még kiszolgálni. Tény: a terület gazdája több gondoskodást érdemelne. Annak ellenére, hogy az utóbbi években vajmi kevés eredménnyel dicsekedhet. Bár ma már új szelek fújdognának.

— Legnagyobb feladatunk: pótolni a lemaradást. Nem lesz könnyű behozni a lépéshátrányt más megyékkal szemben — mondja Szert Sándorné.

×

Mit keres először az ország más részéből megyénkbe érkezett turista?

Szállást.

Többnyire talál is, hiszen több, mint másfélezer ágy áll idényben rendelkezésére. A legpatinásabb, a Hotel Karancs, amely az elmúlt esztendőben ünnepelte megnyitását tizedik évfordulóját. Az utóbbi években jelentősen nőtt a férőhelyek kihasználtsága.

— Szerződést kötöttünk SZOT-üdületésre, külföldi csoportokat fogadunk, konferenciáknak, országos tanácskozásoknak adunk otthont. Holszezonban a belföldi turistáknak biztosítunk kedvezményeket — sorolja Gecse István, az intézmény igazgatója.

A fejlődést szemlélteti, hogy egy év alatt az átlagos vendégéjszaka 1,7 napról 2,3 napra emelkedett. Tovább maradnak tehát a vendégek. Hátha még rendszeres programot is tudnának biztosítani számukra? A szálloda vezetői szerveztek néhányat: kirándulásokat, folklóresteket. Nagy sikerrel.

— Az lenne a szerencsés, ha válogathatnánk a programokban. Ajánlhatnánk a vendégeknek. Hogy ne csak egy-két napot töltsenek Nógrádban — mondja Gecse István.

×

Viszonylag olcsó és az igényeket közel ugyanúgy kielégíti a fizetővendég-szolgálat. Az Idegenforgalmi Hivatal Salgótarjánban, Zagyvarónán, Bánkon, Pásztón 365 szobával rendelkezik.

— Nálunk is szükség lenne rá, hiszen az ideérkező turistáknak egy fél ágy sem biztosított, ahol lehajthatnák fejüket — mondta egy beszélgetés alkalmával a leglátogatottabb települések közé tartozó Szécsény nagyközségi Tanácsának elnöke.

Valóban. Akkor miért nem veszik fel a kapcsolatot az Idegenforgalmi Hivatallal? Elvégre közös érdekekről van szó.

— Nekem nem éri meg 20—30 szobát fenntartani — hangzanak az illetékes szavai.

×

Az idegenforgalom, a turizmus következő feltétele és fokmérője a kereskedelmi ellátás színvonala és helyzete. Az említett NEB-vizsgálat során is rengeteg hiányosság merült fel. Hiányos az ÁFÉSZ-ek, kereskedelmi vállalatok vállalkozási kedve. Gazdaságossági szempontok miatt húzódoznak a turisták által kedvelt helyeken a beruházásoktól. Különösen a kevés állandó lakossal rendelkező településeken gond az ellátás, de az még Hollókőn is, ahol az Európa-szerte ismert faluba kiránduló idegenek kénytelenek a magukkal hozott „zsíroskenyeret” elfogyasztani.

Déli harangzó után negyedórával, a hollókői élelmiszerboltban (az italtolt csak kora reggel és késő délután tart nyitva):

— Ebédelni szeretnénk. Lehet valamit kapni? — a kérdés jogos, mert a polcokon egyáltalán nem látni hentesárut.

— Sajnos, csak téliszalámim van — hangzik a válasz. Pofonejű meglepetés. Fonák helyzet: amit nem lehet kapni megyeszerzte, im Hollókőn kapható. Választékról azonban nem beszélhetünk.

×

— Ellenőrzési tervet készítettünk, rendszeresen látogatjuk az idegenforgalmi szempontból számbajöhető helyek vendéglátó, kereskedelmi egységeit — mondja Institorisz András, a megyei tanács kereskedelmi osztályának főelőadója. — Körlevélben hívtuk fel az ÁFÉSZ-ek, kereskedelmi szervek figyelmét az áruellátás javítására, a választék bővítésére.

Kérdés: évenként ismétlődik a felhívás, foganatja mikor lesz?

×

A Volán 2. számú Vállalata évenként megkéri a városi, közéleti tanácsok véleményét az új menetrendek összeállítása előtt. Hogy néha, turistaszemmel nézve — úgy mond — rendetlenek? A tanácsok menetrend-javaslatainál a turisták érdekei sokadrendűek, így azután az idegenforgalmi szempontokból számbajöhető helyek közül csupán Eresztvénybe és Salgóra lehet eljutni elfogadható közlekedési körülmények között. Ha más az úticél: rendszeres a hosszú várakozás, többszöri átszállásra van szükség.

Igény: hogy Budapest és Vác, továbbá Heves és Nógrád megye közlekedési vállalatai hangolják össze menetrendszerinti járataikat. S még valami: a Volán és az utazási irodák kapcsolata javításra szorul, párhuzamos tevékenységük gyakori ellentmondásokhoz vezet.

×

Örvendetes a hír: a megye idegenforgalmával ezévből már alaposabban, rendszeresebben foglalkozik a Nógrád megyei Tanács kereskedelmi osztálya. Institorisz András, főelőadó mondataiból ez csendült ki.

— Tavaly a népi ellenőrök vizsgálata nyomán intézkedés intézkedést követett a turizmus feltételeinek javítására. Fontos kérdésként kezeljük az idegenforgalmat. . .

A kereskedelmi osztály végre koordinál. (Külön-külön elbeszélgettek az utazást szervező irodák vezetőivel.) Kapcsolatot kerestek társ megyékkal, hogy Nógrád bekapcsolásával több napos észak-magyarországi programot biztosítsanak az érdeklődőknek. Számbavették, milyenek a lehetőségek a kulturális igények jobb kielégítésére. . .

Hiszzen a belföldi turizmus célja felnőttek és gyermekek, munkások és tsz-tagok, értelmiségiek szabad idejének hasznos, pihentető eltöltésére nyújtott lehetőség, aminek gyümölcsöző hatása a hétköznapi munkájában mérhető.

Szabó Gyula

A második művezető esetében:

— Kétségtelen, nem rossz fejű gyerek a főművezető, csak szerintem túl fiatal még erre a posztra. Öntelt, magasan hordja az orrát, néha olyan, mintha ő találta volna fel a spanyolviaszt... (Negyvennyolc éves, marós.)

— Egidós velem. Nagyjából ismerem a korosztályom gyengéit, pozitívumait is, igaz, én csak esztorgályos vagyok (bár érett-ségiztem és most járom a marxista-leninista egyetem második évfolyamát), de nagyjából el tudom dönteni, kiből lesz, vagy ki a jó vezető. Ő nem! Agresszív, öntelt, cezaromániás, nem lát tovább a saját és a vezetői orránál. Pedig nem ilyen lenne, ha fent nem kapatták volna el ennyire, hogy: „te vagy a legszebb, a legokosabb, a minden feladatod is megoldó!” El tudja képzelni, milyen mérnök lesz belőle, ha végez a levelező tagozaton...? (Harmincéves, esztorgályos.)

A harmadik művezető esetében:

— Arányosabb embert nem ismerek nála! (Tizenkilenc éves, trmk-lakatos.)

— A Miska? Vezetésre termett! Csak, tudja, mi a kár? Hogy fiatal korában nem tanult tovább. Bár abban az időben... Esküszöm, ma már vezérigazgató is lehetne! (Ötvenéves, lakatos.)

★

Ilyenek hát, ők hárman, az egyik szem-szögből.

És mit mondanak róluk vezetőik?

Az első művezetőről:

— Lehet rá számítani. Sokszor volt már úgy, hogy olyat kívántam tőle — utólag én is elismerem —, aminek végrehajtására bizony közülünk is kevesen lennének képesek. De megcsinálta, megcsináltatta. Volt olyan eset, hogy az alapanyagot szállító gépkocsiról egyenesen az esztorgályokra hordatta az anyagot, félretetve minden más munkát. Hallottam, hóbörögtek a beosztottai, hogy át kell állni, de esküszöm, úgy megértette velük ennek szükségességét, hogy aztán ment minden, mint a karikacsapás. Sok ilyen fiatal kellene! Persze, hibái is vannak. Túl zárkózott, nem közösségi ember, ha letelik a munkaideje itthagyni csapat-papot, azontúl semmi sem érdekli. (A gyár főmérnöke.)

A második művezetőről a termelési osztályvezető és az igazgató együttes véleménye:

Termelési osztályvezető:

— Fiatal, törekvő szakember, néha túlságosan is nagyvárúgyó. Ha ilyen jellegű hibáit sikerül önmagában felszámolni... ha megpróbál közeledni az emberekhez, jó vezető válik belőle. Csak hát egyelőre még nem ilyen... Hogy mit tettem, idézőjelben mondva, rossz tulajdonságai, hibái felszámolására? Nézze, én termeléscentrikus vagyok. Nekem nagyon jó, ha mindazt, amit meg akarunk az ő részlegében valósítani, százszázalékosan véghez viszi. És hogy milyen áron; hogy szeretik-e őt ezért, vagy sem, hogy vannak-e barátai az üzemszűzben, avagy nincsenek, higgye el, engem túlzottan nem érdekel. A piacról élünk...

Az igazgató véleménye:

— Amióta nálam dolgozik, szemmel kísérem. E néhány év alatt is megállapíthattam: energikus, a változásokra, változtatásokra gyorsan reagáló, mindig és mindenkor szem előtt tartja a gyár igényeit, a követelményeket... Hogy miként viszonyul a beosztottaihoz? Nézze! Nekem sok gondom van, nem csak az ő szemmel tartása...

A harmadik művezetőről:

— Mint ember — a legemberebb. Néha úgy érzem, úgy cselekszik, mintha az apám lenne... Csak hát, az ilyen típusú vezetők felett, szerintem, már eljárt az idő. Csak azt szajkózzák (persze, hozzá kell tenni: értelemszerűen), amiről ők tudnak, amit ők ismernek. De hát, változik a kor, nagyobbodnak a követelmények, változnak a technológiák, a módszerek, a gépek. Biztos, hogy az ő idejében, amikor kezdte, még nem volt félautomata, csúcsexterga. Ismétlem: mint ember, követendő típus. Mint vezető — még ha középszintű is, s bármily jó tulajdonságai is vannak — már nem. Nem tud frissíteni, új szellemet magába szívni, elfogadni. Es ez — a mi, vagy az én szem-szögből nézve — már hiába! (Huszonnégy éves, üzemmérvnök.)

— A Miska bácsi? A lehető legjobb vezető, akit valaha is ismertem, pedig főmérnök is voltam már három helyen is, az ország három gyárában. Sok ilyen kellene közénk, a termelésbe! (Gyáregységi főmérnök.)

★

— Hogy mi az én érdekem? Nem sok. Csak az, hogy jól menjen a munka, elégedettek legyenek az embereim.

— És a vezetői?

— Azok is!

— Közfelkiáltásra szavaztak meg az emberek művezetőnek. Mert nálunk volt ilyen is. Azóta? Még akik megszavaztak, akiknek akkor a legnagyobb hangjuk volt, hogy én legyek a vezetőjük, is szembe állnak velem. Érti ezt? Meg tudja magyarázni?

— Sokat követel tőlük?

— Semmivel sem többet, mint amennyit a munkafegyelem és az üzemi érdek megkíván.

— Ezek szerint, a beosztottai még azt is soknak tartják?

— Valószínűnek tartom... Különbönbem lennének velem szemben olyanok, amilyenek.

— Megváltozott ön azóta, amióta művezető?

— Nem. Ugyanolyan vagyok, mint munkáskoromban.

— Akkor milyen volt?

— Szerettem a pontosságot, a rendet, a fegyelmet, a gondos munkát, és igyekeztem többet csinálni az előírtnál. Persze ez egyéni érdek is volt, hiszen: több teljesítés — több pénz.

— Nem változott, csak a beosztása, s mégis megfordult a világ...

— Igen. Majdnem a feje tetejére állt. Azok is elfordultak tőlem, akik előtte a legjobb szakértársaim voltak.

— Miért?

— Miért? Megérthetné! Mert nem közéjük való vagyok már! Kiugrottam...

★

— Igazgató elvtárs! Mit vár ön a középszintű vezetőktől?

— Legelőször is példamutatást — a magánéletben, a munkában, a közösségi életben.

— És még?

— Hogy úgy tudjanak hatni a beosztottakra, ahogy azt az üzem, a gyár érdeke megköveteli, illetve megkívánja.

— Van még önben egyéb mérce is?

— Hogyne! Legyenek képzetek, magasabb szinten ismerjék a szakmát, mint a legjobb szakmunkás, legyenek kulturáltak, más iránt is fogékonyak.

— Mit ért ezalatt?

— Az általános műveltséget.

— Ezek szerint elvárja tőlük, hogy járjanak színházba, hangversenyre, olvassanak, de ne csak szakirodalmat?

— Igen. Legyenek tájékozottak a világban, és ehhez a fentebb említetteket is szükségesnek tartom.

— Nem túlzott igény ez?

— Elméletileg nem. Megmagyarázom! Hogyan tud — vezetési szempontból gondolom a munkások fölé kerülni egy ember, ha nem képes — nemcsak a munkát, hanem a hétköznapi érintkezést is figyelembe véve — szóba elegyedni egy magasabb szellemi nívót képviselő „felsőbb szintű” vezetővel, mondjuk, egy üzemmérvnökkel?

— Szóval, az ideális középszintű vezető átlagon felüli általános és szakmai műveltséggel is rendelkező?

— Természetesen.

— Igazgató elvtárs! Ön mikor járt utóljára színházban, vagy hangversenyen?

— Bizonyítékat akar?

— Nem, csak kérdeztem!

— Most őszinte vagyok... Tudja rengeteg az elfoglaltságom, nemigen jut időm ilyesmire.

— Ezek szerint jogalapja sincs mindezt a középszintű vezetőktől számon kérni...

— Már hogyan lenne! Még öt évvel ezelőtt is, minden hónapban legalább kétszer eljártunk színházba a feleségemmel. Meg különben is kitüntetéssel védtem meg a diplomámat.

★

Válasz egy beosztotthoz (egyéb-ként segédmunkás) intézett kérdésre:

— Hát, a művezető legyen jó, legyen barátságos, emberséges, és védjen meg a problémáktól.

— Ez utóbbi alatt mit ért?

— Hát..., hogy ha a magasabb főnök igazságtalanul „leszúr”, mondja meg neki, hogy nincs igazja!

— Milyen tulajdonságokkal ruházná fel még a jó művezetőt?

— Semmivel. Csak azt kívánnám, hogy legyen hozzánk is ugyanolyan, mint a főnökökhöz!

— Miért nem lett művezető?

— Minek az nekem? Csak púp lett volna a hátamra!

— Miért?

— Nézze! Így teljesítménybéres vagyok, megkeresem a háromezernégy, háromezerszázöt és — semmi idegesség. Legfeljebb az, ha a művezető vagy a csoportvezető nem biztosítja a kellő időben az anyagot, és félórát kell dolgozni várakoznom. Ha meg kiemelték volna? Lenne a borítékban vagy kétezernyolcszáz, plusz a felelősség, annak tudata, hogy ha súlyos, vagy halálos baleset van az üzemben (mert figyelni kell a gépek mellett nagyon), mehettem volna a sikkre. Kell ez nekem? Képzelve csak el! Ott-hon a három gyerek meg az asszony...

— Nem vállaltam a művezetőseget!

— Mennyit keres, most csoportvezetőként?

— Háromezer—háromezerkétszáz plusz még ez meg az.

— És mint művezetőnek mennyi lett volna a jövedelme?

— Talán, ha háromszázal magasabb.

— És mégsem...?

— Mégsem! Nem kell nekem az állandó idegfeszültség, a szorongás. Így vidáman megvagyok, mert nagyon szeretek dolgozni, örömet lelem a munkámban. Úgy meg...!

★

„Mert nehéz ez: két tűz között őrlődünk nap-mint nap... És ez így megy egyik nap-ról a másikra, hónapról hónapra. Ismeri a malomkerekek közötti búzaszemek sorsát...?”

Karácsony György

tompán koppanó léptei ráébresztették őket fegyelmezetlenségükre, s némi tanakodás után átsörtettek a temetőn és a vasútoldalon visszafordultak a piactér felé. Kuti bőszen a nyomukban. Szájuk akkora párat fúj, mint a mozdonyfüst. Kuti rájuk ordított, ők azonban nem fordultak a csás oldalra, a ház felé, hanem vadul futottak tovább, rá emlékezések ősi emlékképeit, vad korok szabadságát üldözve.

A mérlegháznál megtorpantak.

Kuti rásújtott az öreg tehenre, ettől a két állat újabb heves futásba szörnyedt. Tajtéverte, üldözött rinocéroszok voltak már, nem is jászolhoz szelídített jámbor marhák. Az üldöző is elveszítette emberarcát, kivetkezett magából és versenyt futott a két rakoncátlannal.

Már-már a nyomukba ért, amikor ezek ijedt kétségbeesésükben átvágtak a vizesárkon, leszakították a bolt melletti ajtót és bemenekültek az istállóba.

Eszti a konyhában távoli ágyúlövésekre lett figyelmes.

Kiállt a verendára. Az istállóból tompa, nagy csattanások zaja tört elő. A tehenek hangosan sirtak odabent. Szólni kéne, hogy ne üsse őket. Legalább a vemheset kímélje.

Ajka mozdulatlan maradt.

Életében először félt az urától.

Jó fél óra is elmúlt, Józsi föltépte a konyhaajtót. Kabátja rongyokban lógott róla, cafatokban rángatta le magáról. Ingéből facsarni lehetett a vizet. Levette, azután odadugta fejét a csap alá. Telespiccelte a falat.

Eszti máskor dühösen rászólna. Most hallgatott. Ment másik ingért.

★

Este üresen hozta be a sajtárt. Jósti ekkor vánszorgott be a hízóktól.

— Valami baj van?

— Miért volna? Csak a Borcsa nem adta le a tejet.

— Majd holnap leadja.

— Ha leadja...

Jósti engesztelő, bús szemet meresztett.

— A fő, hogy megindult a hó. Nagy, szép pelyhekben, mintha másodszorra fosztanak a libákat odafönn...

Stefán Attila Brezány versei

Handlová

Handlovai bánya.

Szomorú útnak
szenes csillék futnak.

Mennyi veríték
csöppen rája.

A gürc keveset fizet,
amivel a szén
sistergő kazánú gyorsvonatot üzet,
és gerjeszt villanyáramot.

Gyárdinamókat nősít,
éles reflektoroktól
fakul el a kora Nap.

Fekete szén
csikorog a kemencéből.
Ablakra a fagy pompás
krizantémt tereget.
Te vársz a vajatban
a szénfaltól kenyeret.

(1932)

A telefondrótok panasza

Telefondrótokon panasz kóvályog,
rajzolja, min képelegnek
érzektelen kapcsolóknál
fáradt telefonoslányok.

Zengik a drót csuda énekét:
Éljen ott az ember,
hová löki a lét.

A lányok vézna karja
szállni, szökni szeretne
ez átok
éjből messze...
e kapcsolóktól, melyeknél
arcukról könny szemerkél.

Test a telefonoszlop,
kezeli: a drótok,
hűséggel összekötnek
minden országot,
s a veszekedett világot.

(1931)

Születő reggel

Találtam lámpást
holdragyogással sziporkást
Éji lant
csöndíti
a távolodó csillagok dalát
Kis jósnő
veri föl
krétájával az éneklő csöndnek
első hajnali lépteit
Csivitelő madarak
húznak fehér függönyt
nyitják kimerült kunyhók ablakait
meggyújtják az első mozgások vágyait
és búvólik a reggeli pilléket
vért hánynak az utcákra
Még szítál az autótülköktől és
vonatdohogástól sebzett csönd üvege
Madárdal árad a térbe
A tetőkről az ereszen
harmatkönnyek csöngenek
A kisiú száján
olvad a cukortilinkó

(1968)

Jánosy István fordítása

Zamenhopp halála

Volt egy mozdulata, amiről hosszú és fáradságos gyakorlatok útján sem sikerült leszoknia: megigazította nemletező nyakkendőjét. Igaz, hogy nyakkendőt közel harminc éve nem viselt, mégis szimbólumot látott benne, bár a külső jelek létjogosultságában régóta nem hitt már.

Persze, ha azt mondta volna neki valaki, hogy fakókék Tolsztoj inge, a szakadozott kordnadrág ugyancsak valamilyen magatartásformát képvisel, nehezen tudott volna visszavágni a kérdezőnek, legfeljebb egy efféle suta mondattal: Nézze meg az arcomat! Szakadókos. árkos, ebek harmincadjára jutott arcomat, lapozza fel az igazolványomat, s megérti, ilyen öregem már másfajta jelképeket tart fontosnak az ember.

De ilyesmiket senki nem kérdezett az öregtől. Megszokták a spanyolos fehér-szürke kisváros polgárai. Senki nem tudta, miből él, mit csinál, emberemlékezet óta nem fordult meg nála vendég.

A régi tárház A...me szélén éppoly magányosan állt a wadlyafenyőkkel és egyéb túlevelű hímpeleléekkel szegélyezett ösvény szélén, mint maga a vénember. Magánya szent volt és megbonthatatlan.

A pék, a fűszeres és a szenesember, e hatalmas hármasság egyet tartott róla: „hibbant, hervadt agyaras... nemzője ismeretlen... nem tisztátalan, bár kissé áporodott, dohos raktárszagozt áraszt... öltözéke nem vall tisztas adófizető polgárra... mindazonáltal ártalmatlan... számláit — ki tudja miből — rendszeren kiegyenlíti... talán valaha szép reményekre jogosította szüleit, kik természetesen nem ilyen jövőt képzelhettek féltett gyermeküknek...”

— Egy a lényeg: légvnek sem okoz galibát — mondá gyakorta a vaksi pék.

— Viszont cáfolhatatlan tény, hogy hülye. Normális ember képtelen lenne így élni — tette hozzá a vak siber, a fűszerek atyja.

A szenes többnyire csak hatalmas ádamcsutkáját utaztatta fel, s alá — jelentéktelenségét igyekezve hangsúlyozni — az idénymunkás kisebbségi komplexusától gyötört.

Egyikük sem emlékezett rá, mióta folynak így diskurzusaik az öregről. Tulajdonképpen régen megszokták jelenlétét. A fura vén — az idővel öregedve — olyan tartozéka lett A...me-nek, mint a Messiás-kút, a „HIRDETMÉNYEK FELRAGASZTÁSA TILOS” tábla a szatocsbolt előtt, vagy Manza, a félcigány-félarab faluboldondja, ki repedt talpával, irdalt sültszalonna módjára félkörben szétforduló lábujjaival mintha a la orana Maria vásznáról lépett volna le.

Am egy párás keddi hajnalon eltűnt a félnótás filozófus, és egy hét múltán, mikor visszatért (szűnyograj dongta körül), magára zárta a tárház vasalt kapuját, napokig nem mutatkozott.

Míg a falun átsétált — s később, mikor már csendesen csengtek feje felett a túlevelék — a vaksi pék, a vak-siber fűszeres, s a fejlett nyeldekölővel megáldott (vagy megvert?) szenes elhülve konstatálták, hogy a bárgyú agg különösen idétlen mozdulatokkal, borostás képpel szeli a levegőt, karjai majommódra csüngenek, térdé rogyant, roskatag, ingén szakadások, szalamandra-szarkalábak szemtelen szemei alatt, melyek most üresen ögyelegnek a csüggedt orr két oldalán.

— Ön, mint jó katolikus — kezdé a pék — miként értelmezi ezt?

— Talán egy lappangó kór karommesztésének vagyunk tanúi... — így a siber.

— Pedig oly ártatlannak tűnt — mondá bölcsen, s híven az igazsághoz a szerény harmadik.

S az öregember priccse szélén ülve eldöntötte, következetesen leélt életét nem csúfolja meg. Lassú mozdulatokkal szentet vetett a tűzre, majd körbejárta a szobát. Papírlapokat szedett össze, helyezte egymásra eszelős gondossággal, s miután minden gyűrődést elsimított, az egész paksamétát a kályhába taszította.

Seregve percegtek az ismeretlen szavakkal, suffixumokkal prae-fixumokkal teleírt ívek. Egy praedikatív szerkezet különös könyörtelenséggel azonnal hamuvá zsugorodott.

ÖTÖDNAP A PÉKNÉL:

(Az úton megijelenik az öreg. Kezében üres, horpadt, horganyzott vödör, hóna alatt papírtasak. Körülnéz az utcán, majd belép a péküzletbe.)

VAKSI: — Á, uram... régen volt szerencsénk. Van szerencsém! Hát nem csoda, hogy megéreztem: ma újra eljön... és remélem, így lesz újra mindennap... Hiába, a régi kuncaft, régi kuncaft... Megsütöttem a mindennapi cipót, ahogy szoktam...

VÉN: — Please yksi bruggo!

VAKSI: ...?...? (Szeme borzadálytól meredez.)

VÉN: Please yksi bruggo, please!

VAKSI: (Rémülten integet, inge verejtekben úszik, érzékcsalódást sejt, magába csíp, s mivel a jelenség oszlásnak nem indul, kezébe nyomja a minden napon szokásos kenyeret, átveszi a pénzdarabot, hüppögve hörög.)

VÉN: (Elégedetten bólint, a vásárolt árut papírzacsokjába rejti, kilép a boltból. Átvág a macskaköveken, s a szemben levő fűszerüzlet ajtajában eltűnik.)

ODABENT:

SÍBER: — Á, uram! Régen volt szerencsénk. Van szerencsém! Hát nem csoda, hogy férettettem magának a tejet? Megéreztem, hogy megérkezik.

VÉN: — Please yksi litre feyér vesü!

SÍBER: ...?...? (Szeme borzadálytól beborul.)

VÉN: — Please yksi litre feyér vesü, please!

SÍBER: — Ah...oh...eh... (ide-oda küszik a pult mögött, alkati jellegzetességei rútul kidomborodnak, csücsöríti száját, elhal ebején az ér, s mivel a jelenség oszlásnak nem indul, kezébe nyomja a mindennap szokásos liter tejet, átveszi az érte járó érmét, s rémülten aláhanatlik.)

VÉN: (Egyik kezében a tejet, s kenyeret rejtő papírzacsok, másikban az üres szenesvödör. Arca kisimult, majdhogynem elégedett. Kisvártatva belép a tüzelőkereskedő ajtaján.)

AMOTT:

CSUTKÁS: — Á, kedves uram! Mily öröm, hogy láthatom! Hiába, itt az ősz. Pörögnek a levelek ugyebár, és lefelé ugyebár, mert a gondviselés bölcs előrelátása folytán felfelé nem szokás pörögni. Hová is jutna a világ, ha nem lenne úgy, ahogy van... Egyszóval nagyon jó, ahogy van, miért is lenne másképp... Elvégre a sors, meg izé... na a rend az rend. Legyen is az! Látja, én például tudom, hogy ön kér most egy vödör szenet (egy szót sem kell szólnia), miután huszonnégy éve ezen a napon mindig megjelent nálam és kért egy vödör szenet... és egészen márciusig mindennap jönni fog és kér egy vödör szenet... mert hiszen nekem az a dolgom, hogy adjak egy vödör szenet, maga meg befűt vele, és nem veszi meg az isten hidege. Amilyen kutya telek vannak, ugyebár, és azt mondják, az idei tútesz majd valamennyin...

VÉN: — Please kolme kilogramme carbone!

CSUTKÁS: ...?...?...? (szeme borzadálytól bitangol.)

VÉN: — Please kolme kilogramme carbona, please!

CSUTKÁS: (oldalában hirtelen harsogó szúrást érez. Nyeldekölője tébolyult trott-foxot jár; valahogy elzötykölődik a kiterővágányig, s a szem felakadásának pillanatában kisiklik: hirtelen megáll. Mivel a jelenség oszlásnak nem indul, kezébe nyomja a cserevödört, tele széles szénszeletekkel, átveszi a tallért, tokaszolonnás nyaka nyúlik...)

VÉN: (Fütyögve inal az ördögi ösvényen. Feje fölött a túlevelék teljes erővel asszimilálnak. Belép háza kapuján, s kezdi boldognak érezni magát.)

AM EGY ÓRA MÚLVA A HATALMAS HÁRMAS ÖSSZEÜL:

VAKSI: (bassbariton) SÍBER (mezzo) Ah a pimasz! Még farkaszemet is nézett velünk! Az ördög szállotta meg, a paraszt!

CSUTKÁS (bass) Terrible! Terrible!

VAKSI, SÍBER (együtt) Lám, lám, nem zörög a haraszt... Hogy lapított... hogy lapított...

CSUTKÁS: L'imposteur. Quelque imposteur.

VAKSI, SÍBER (együtt) Mit tett a szóval. Tán minket gúnyol? Ó, a hibbant kuruzsló! Különcködni próbál a gaz.

CSUTKÁS: Mily bölcsesség! Így igaz!

VAKSI, SÍBER (együtt) largo: Meg lesz ám az ár... az ára... úgy élünk... meg bizony...

CSUTKÁS (malackásan): Oui... oui!

VAKSI, SÍBER (együtt) crescendo: Felőlünk felfordulhat káftánjába burkolva... üres bélel... gyühet érte a kaszás...

CSUTKÁS (Átmenetileg disznóvá változva, Kyrké pecsétjével tomporán eliramodik. Mögötte felszegett fejével a büszke duó.)

EGY HÉTTEL MINDEZEK ELŐTT, EGY KEDDI NAPON:

J. A. Zamenhopp a szintaktika és az általános nyelvészet sokáig mellőzött — s szégyenében ismeretlen helyre bújdosott — professzora bekopogtatott az Akadémia fényezett, valódi tölgyfából készült ajtaján. Bizonyos volt benne, hogy nem kell tartania a felismeréstől. Mióta utóljára itt járt, az akadémikusok kis csoportja teljesen kicserélődött.

Az íróasztal mögött alig felserdült ifjú üldögélt, mellén a szervezet emblémája. Arcán a vendég észlelésekor a meglepődés ideges rángásai futottak át, aztán legyőzve ellenérzéseit, hellyel kínálta a különös jövevényt. Az öregember vastos kéziratköteget szorongat

tott hóna alatt, olcsó dambyaszalaggal átkötött íveket, topogott, feszengett, egyik lábáról a másikra állt, végül egy félrelökött — a szállítómunkások érkezését váró — rozzant bőrfotelbe telepedett. Összeszorította reszketeg térdeit:

— J. A. Zamenhopp vagyok — kezdte. — Gondolom, önnek nem sokat mond ez a név, de ez nem is lényeges. A fontos az, amit mondani fogok. Bizonyára önnek is eszébe jutott már — hiszen ez előbb-utóbb minden gondolkodó ember agyában felötlik, (csak a hosszú és bizonytalan kimenetelű munka a többséget visszariasztja), hogy meg kell alkotni a Nagy Nyelvet.

Nézzé, én húsz kemény évet szántam arra, hogy megteremtsem azt a világnyelvet, mely a tudományos és a mindennapi élet színterein egyaránt használható. Feltételezem, ön is tud róla, hogy már nemcsak a nyelvészek, hanem a pyndológusok, fizikusok, gyógyászok is követelnek valamiféle egységes nyelvi alapot... Csödöt mondott a novial és az idő (szegény Jaspersen), a nagy szemész nyelve amatőr csoportok perifériáira szorult. Korach elmélete is csődbe ment: a képletek, grafikonok egvezményes jelrendszere nem tud felülemelkedni a „szőnyelven”, hiszen a jelek is a szőnyelvből absztrahálódtak. A kultúra parancsolóan követeli az egységes tudományos nyelvet...

Én megteremtettem! Az egyetemi katedrát hagytam ott, pusztán azért, hogy kísérletet tegyek... s a kísérlet sikerült...

A hivatalnok összehúzta dús szemöldökét, jámbor képet igyekezett vágni, s imígyen szólott:

— Kedves uram! Bár tervezet~~et~~ rokonszenves, sajnos, nem vagyok döntésre hivatott. Kéresse fel kérem, doktor: Konfitürt az emeleten, a százhetesben!

SZÁZHETES:

(Polgári ízléssel berendezett alkóvos terem. Hosszú függönyrojtok. Plüssfotelek. A falon Knut Hamsun közel életnagyságú képe (a korai korszakból), háttérben derengő nap, szétlőtt csatamező.)

Az előbbieket gondos, s választékosabb formában való előadása után dr. Konfitür a következőket susogja:

Dr. Konfitür: — Mintha emlékeznék önre... Nemdebár a nagy

Theobaldus Infector tanítványa volt. Mily kár, hogy a bölcs öreg testét is kósza férgék fúrják immár... Mint a valódi Camembert, oly lágy és porhanyós már a jó öreg... Bizony, ez a sorsunk. Az emoeri lét ajj... véges. Mire hát a harc? Élünk jól, míg élünk megadatik...

J. A. Zamenhopp: — Uram! Az eddigi kísérletek viszonylagos kudarca nem lehet mérvadó. Az ember azért van, hogy amíg él, keressen, kutasson. Mire megállni, míg a föld is forog? Kérem, nézze át tervezetemet!

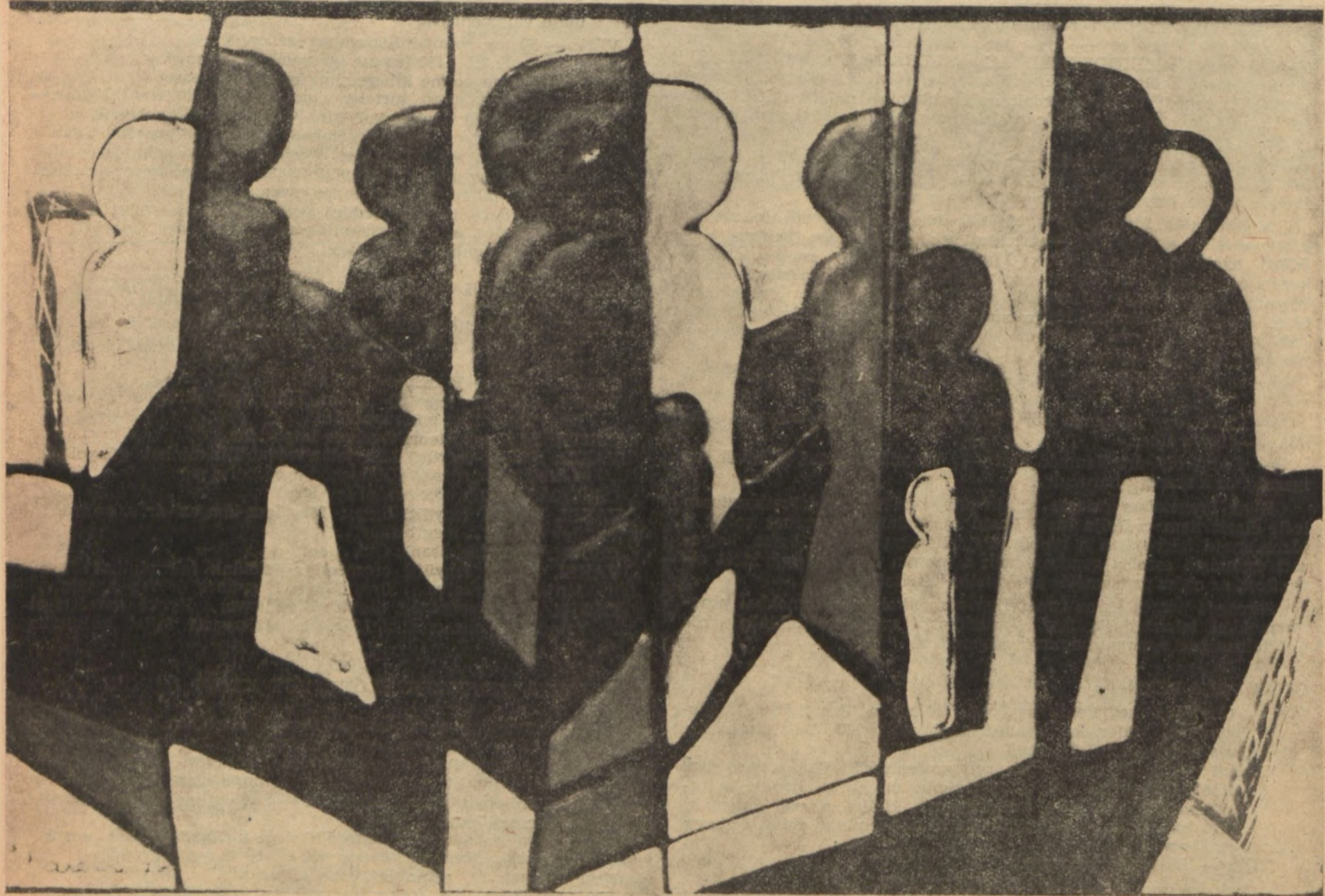
Dr. Konfitür: — Ugyan kérem, gondolkozzon! Éppen jó így, ahogy van. Aki világnyelvet akar, ott az idő, a romanid, az eszperantó. Micsoda választék! És éppen ez a szép bennük, hogy nem beszélnek. Különb~~en~~ is, képzelje el, mit szólnának a nagy nemzetek. Pont mi jöjjünk elő egy új nyelvvel? Beláthatatlan következményei lehetnének... beláthatatlan nemzetek lennének... pont következményei szólnának beláthatatlanul... mi jöjjünk, különben, képzelje el... beláthatatlanul és különben is...

Míg a falun átsétált — s később, amikor csendesen csengtek fáradt feje felett a túlevelek —, a vaksi pék, a vak-síber fűszeres, s a szenes, minden ádámesutkák régenshercege, elhülve konstalták, hogy a bárgvú agg különösen idétlen mozdulatokkal, borostyán arcúval szeli a levegőt, karjai majommód csüngenek, térde rogyant, roskatag, ingén szakadások, szalamandra-szarkalábak szemtelen szemei alatt, melyek üresen ógvelegnek a csüggedt orr két oldalán.

A vén elhatározta, hogy értelmetlenné vált élete végére magaválasztotta módon teszi ki a pontot: csak az általa megalkotott, lágyan szárnyaló nyelven fog beszélni, melyet rajta kívül senki sem ismer, s úgy látszik, nem is kíván megismerni.

Miután szenet, kenyeret, tejet soha többé nem kapott, leterítette a tél, s az éhség.

Ki tudja, látja-e az égi mezőkről a rózsálló arcú embereket, akik szélesen hömpölyögnek A...me utcáin, hallja-e a pék a fűszeres, s a szenes csodálatos énekét, melyet közösen szerettek, s most adnak elő először a J. A. Zamenhopp utcai névadói ünnepségén?

Holdaskáról, kezdjen új életet valahol. Fia-
tal még, tud dolgozni. Mégél akárhol...

— En nem mehetek el onnan bírónó. Ki
se lehet már engem szakítani abból a föld-
ből. Meg fogok élni ott... Bebizonyítom,
hogy...

— Sok időbe telik az, amíg maga ojt bi-
zonyítani tud.

— Nem baj. Nekem most már van időm...
A gyerekek...

— Ideje volna, de miből fog élni?

— Egyszer csak megváltoznak majd a kö-
rülmények Holdaskán is...

— Nocsak!

— Ebben bízom én, kedves bírónó, és kö-
szönöm, amit értem...

— Nézze, Komorné! Értem én magát.
Tegyük fel, hogy valaha új vezetőség kerül
a holdaskai Győzelem élére, de a tagságot
nem lehet leváltani. Az asszonyok folytat-
ják az új vezetőség ostromlását, hogy ma-
gát egyszer s mindenkorra távolítsák el. Mi-
ből gondolja, hogy egy új vezetőség maga-
nak ad igazat az egész falu ellenében?

— Így gondolom pedig... Ez az én re-
ményemem...

— Nem tudok mást mondani, Komorné!
Illúziókat táplál, keservesen csalódnai fog.
Az a falu, ahol él, olyan, amilyen, azt nem
változtatja meg tíz vezetőségcseré sem. On-
nan maga csak a bolondokházába kerül, ha
így folytatja. Pálkás pedig... ahogy mon-
dom, gyáva ember. Maga, Komorné a vá-
láskor független ember lett. Fiatal, joga van
a szerelemre, de hagyja azt a sunyi trakto-
rost...

A traktoros bizonytalan félszavakra fi-
gyelve elindult a bírónó felé, zavaros szeme
italos emberre vallott.

— Tönkreteszti ennek az asszonynak az
életét, Pálkás!

— Nem teszem tönkre. En el fogok majd
válni, és akkor feleségül veszem. Csak idő
kell ehhez...

— Az időhűzésbe ez az asszony belepusz-
tul.

— Várni kell!

A bírónó már az ajtó mellett állt. Bú-
csút intett:

— Nem lehet itt tovább várakozni. Min-
den jót, Komorné!

— Isten áldja meg a jószágáért, bírónó!

Pálkás az asszony vállára tette lapátnyi
tenyerét.

— Akarsz te még engem? Vársz engem?
Szeretsz?

— Két éve várok — mondta idegesen Ko-
morné. — Széttépnek a faluban, mert sze-
retlek. Egyik oldalról a volt uram rokonsá-
ga mar belém, más oldalról a te feleséged
rokonsága. És uszitanak mindenkit a két
nagy családon kívül is. Szeretlek, Pusstul-
jak bele? Tönkremegy az életem!

A bírónó sietős léptekkel haladt át a szo-
bában, már visszafelé jött az irodából esernyő-
vel karja alatt:

— Miért nem indul már, Péterné, lekési a
buszt.

— Lesz másik, estére... bírónó, kedves!

— Itt felejtettem az ernyőm. Esik az eső.
Öt óraker itt takarítanak, bezárják a kapu-
kat...

— Mindjárt indulunk...

Pálkás megpróbált a bírónó szemébe
nézni, de tekintete végül az ablakra me-
redt:

— Nézze bírónó! Egész délután itt gyúr-
tem ezt a levelet a zsebemben. Nem tud-
tam, szóljak-e? Szombat este három liter
borért eladtam nekem ezt a levelet. Komor
Péter a kocsmában. Ez a levél is bizonyíték
a családaiak illetően.

— Mutassa!

— Nem adom ki a kezemből...

— Tegye, ahová akarja...

— Hallgassa meg! Az ügyvéd írta Ko-
mor Péternek, „Dr. Kodolányi Kálmán, a
kettes számú ügyvédi munkaközösség tagja,
az Ön által meghatalmazott ügy képviselő-
je értesíti, hogy a bíróság szeptember 14-re

Banos János versei

Hadban

Lélegzetünket falak préselik belénk

vergődünk kilenc és éjfél között

Mért kell a főbérlőktől félni?

mikor hadban állunk

— temetők keresztjelei —

a halálos világgal

Jelek márványa vagyunk

a csontos csönd forradalma

Száradó életünk gizgaza

se rogyaszt térdre buktat arca

csak a főbérlők védte barikád

Paragrafusok lőrésnyi igazát

dühöngi a szavak géppuskaropogása

Leterítenek ha nem figyelünk

jobban a támadásra

Világnyi köd

Tereli nyáját az ősz

kolómpszó nélküli vonulás ez

— de mégsem

Félelmek harangnyelvei ütögetik

a földre zuhant ég vasát

Rettenetes nyáj! Siserehad ellen

még fog a méreg

de ehhez a ködhöz nincs karám

nincs biztos repülőgép

Imbolyog de jön közelít letarol

nem marad mögötte semmi

Napjaimat miket kifentem

az éjszakák ellen — rozsdába marja

Lerágja az égről a fényt is

arcáról a mosoly pislogó mécsvilágát

Torkomat mintha sósav harapná

darabokra:

szétesnek békélő szavaim

Országos

világnyi köd ez: nem is nyáj

féreg vagy a férgek nyája-nyála

küszik alattomosan

ganédombról támadó csőcselék

— Biztosan az lesz!

— Akkor se kopogj nálam addig, míg
nem rendezted a saját családi ügyeidet. So-
ha többé nem lépheted át a küszöbömet,
mint bujkáló szerető!

— Az én életem semmit sem ér, ha te
bezárod előttem az ajtódat: A saját házamba,
a saját ágyamba én már csak átkozódva, én
már csak holt részegen tudok hazatérni...

— Kár a szóért! Amit én egyszer kimon-
dok, az úgy is lesz.

— Menjünk el! Szökjünk el Holdaskáról!
Ahogy a bírónó is mondta neked. Menjünk
el más vidékre, de együtt. Együtt a gyere-
kekkel.

— Elmenni nem lehet onnan. Ott aka-
rok élni. Bizonyítani.

— Önfejtű vagy, makacs. Egyszer rádgyújt-
ja a házat valaki.

— Eloltom a tüzet. Felépítem újra a há-
zat.

— En gyújtom fel megint...

— Gyáva vagy te ahhoz.

— Vigyázz!

— Nem félek én tőled!

— Bicska van nálam, ha így beszélsz, ma-
gától kinyílik a zsebemben...

— Hadd nyíljon!

— Megöllek, te...

— Gyáva vagy te ahhoz is...

— Szaladj el, Kati... Mert én igen el
vagyok keseredve...

— A kisűjtem se mozdítottam, csak nézek a
szemedbe.

— Gyűlölsz engem, látom az összeszűkülő
szemedben. En pedig gyűlölöm a kivagyisá-
got, gyűlölöm, hogy megnyerted ezt a
pert, gyűlölöm, hogy téves-vezetőknek ne-
kitámadtál... Nem való ez!

— En csak a gyávaságot gyűlölöm, té-
ged most is úgy szeretlek. Ugyanúgy!

— Nem akarom a küszködést, a vereke-
dést; a csöndes szerelmedet akarom. A meg-
adó, szép csöndes asszonyt akarom...

— Ilyen asszony nem létezik.

— Ne fordíts hátat nekem!

— Alkonyodik. Esik az eső. Az utolsó
buszsal el kell mennem. Várnak a gyerekek!
Kinn lesznek a busznál...

Bódi Tóth Elemér versei

Vajda Lajos Szentendrén

Hol száll a lány dalmát dal,
üres kereskedőház,
szerb templom árnya bóklász
a füstös óaranyban.

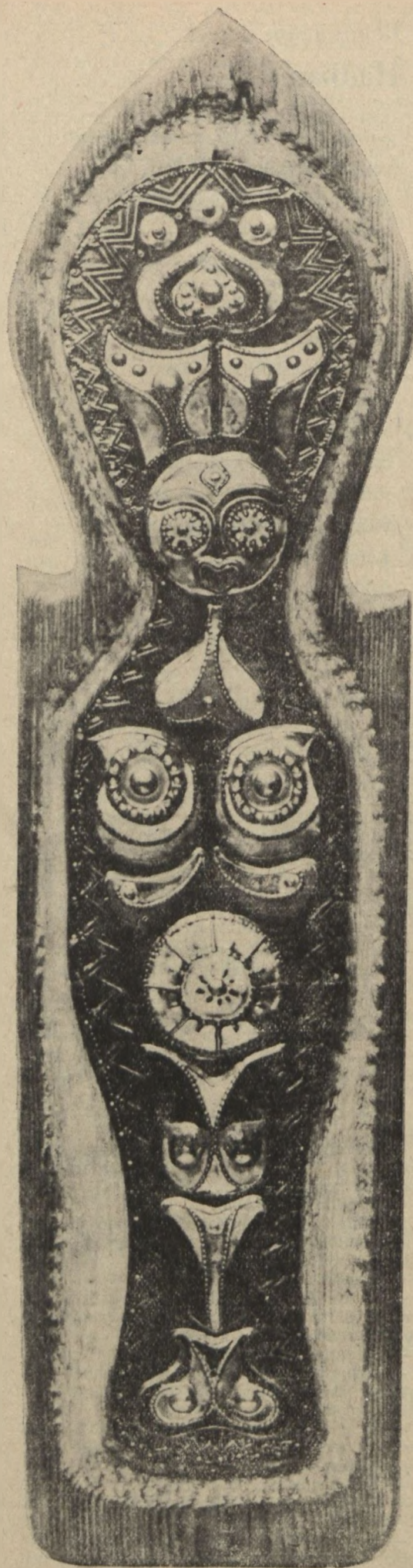
Úl a Pestis-keresztben
Blagovesztenszka tornya,
pravoszláv isten óvja
s szót vált folyamkönyökkel.

Folyt vér, volt félreértés,
török, német között és
súlyos, szegény magyarral

élni nem volt itt könnyű,
ha gyült is kincs, sok ölyű
jött. Lásd: Vajdát a maszkban.

Szilvás

Amikor a szilva érik,
az egész világ megkékül,
fényes rét áll harmatokban,
minden marhák gömbölyülnek,
szemük — antimon — tüzet vet,
fenségesül hágós Alpok,
fújdogálják a kos szarvát,
mérő makk gyúl a Bakonyban,
a Balaton tükrösödik,
mennyi búza nőne azon,
örvényesedik a Duna,
révállomást nyárfa őrzi,
visegrádi komótos hegy
fellegvára Markó Károly
képén gurul MÁV-vagonban
Európa vaspályáin,
Mátra és Bükk a Karancssal
ködpikkelyes kivetett hal,
Medves-fennsík már nem medvés,
Szentés kockás indóháza
Csongrádba küld vicinálist,
Tiszába bújt a Nagyalföld,
azért olyan sima habos,
mulatozva jár a szüret,
indulnak a cukorgyárak,
itt gyártják a Pepsi Colát,
hajdanvolt úr óvasúti
restaurációiban
az abrosz most hófehérül,
amikor a szilva érik
s az egész világ megkékül.

Tamás István versei

Fejünk fölött

sárga
csillagok gyúlnak
meg zöldek és kékek
és lógónyelvű napok
De kályhánkban
nem akar égni
a nedves fekete meddő
Kénytelenek vagyunk
kezeinket
a csillagok fölé tartani
És Napot rejtünk
a kézfogások közé
Édestestvérek vagyunk mi
a mostohák között
És sokakat számlálunk

Földeken

elfáradt
lábaim
az ördögnek harangoznak
rágom
az inas időt
hátam mögött a fával
hová
felköthettem volna
gyökerek nélkül
szép szelíden magam
Késő
Sántít
az órainga
S a napórák
valószínűtlen csúcsán
rosszul jár
homokban fejével
késik a strucc-idő

Romhányi Gyula

Anyám

Tegnap eljött,
megforgatott,
karjába vett,
elaltatott.

Tükröm, tükröm, összetörlek:
arcom többé nem gyötörhet!
Tükröm, tükröm, szélbe szórlak:
sírjára szállj, takarónak!

Holnap eljön,
megforgat,
karjába vesz,
elaltat.

Lámpáját tapintatból leveszi, és úgy helyezi, hogy ne zavarja együttlétünk.

Magamhoz térek. Keményedek, próbálok keményedni hozzá. Veszi a lapot, s csak ennyit mond: „No!”

Mennék vissza dolgozni, de a szeme leint. Mintha azt mondaná: „Kuss, ott maradsz!”

S végig kell ülnöm a műszakot. Koromfekete, porszerű szén, dögmeleg és pára: érzem őszi, vagy megdöglök. Helyben öregszem. Életem villan át fejemem. Az örület kerülget. Jön az Öreg: „Gyere kiszállunk!” Mondanám, hogy korai, de nem merem. Az aknánál a szállító reklamál. Az öreg csak ránéz; az szó nélkül húzza ki a rakott csillét, enged be minket.

A tisztifürdőben térek valahogy magamhoz. A Gráner ott áll előttem, lesi mozdulatom, saját törülközőjét tartja kezében, segít. Ő nem mosdik, csak vár. Rám szól: „Fejezd be!” Felesznélek. „Menj le, öltözz föl, és gyere vissza!” Megteszem. Megint tiltakoznék, de csak a hátát látom, s nem szólok. Nem merek. „Hová megyünk?” — kérdezem. Ő csak int. . .

Nem tudom, mikor hozta a fürdő elé a kocsiját. Csak ott van. Beültet és visz. Gondolom a szállóra. De nem. Haza, hozzá. Asszonya tompán pislant, amikor belök a konyhába. Sustorgást hallok, meg az ágy zizegését. Az arc a nőé, így félig kialudva, kis rémületével — egy élet. „Feküdjön le, Gézuka!” Vízet iszom, meg tablettát érzek torkomon. Nem tudom mennyit, sokat. Aztán kész. . .

Álmodok. Újraélek mindent. A lányom szeme szögletén egy pici ránc, nem akar kisimulni, Ordítanak, de az arc nem mozdul, megmarad merev-mosolygósnak. Aztán mintha valaki hozzám érne. Jó hús, gondolom, s újra álomra térek. „Megint hús, megint hús. . .”

Kinyitom a szemem. Egy teljesen tiszta arc, egy nőé. Kis mocorgás: jön az Öreg. Kiböki: „No, csakhogy!” Mosolyog. „Ezt idd meg!”

„Fater, mennyit aludtam?” — kérdem. — „Ne izgasd magad.”

A bőr megereszkedett rajtam. Táskásnak érzem. Kivezet a fürdőszobába. A gyerekek kacagnak: „Ugye mondtam, én nyertem, én nyertem” — kiáltja a kisebb. Átragad rám a győzelem mámor. Víz, szappan, daróctörülköző a fürdőben. Valaki visszanéz rám a tükörből. Nagyon bágyadt, erőtlén. Fekete árkok ölelik szemét. De a magja él. Sokáig nézem. Furcsán hat. Közelebb hajlok. Aztán furcsa fényt látok benne. Mosolyog. Nem, ez az arc nem az enyém. Aztán kacsint. Magam mögé nézek, vélek ott valakit. Visszapillantok a tükörrre. Szememben az addig párhuzamos fény felül szétválik, s tisztán csillan meg benne a magam képe: „V” Viktória. Győzelem.

Jánosy István

Monteverdi Esztergomban

Mit láttam idejövem?

Perzselt falvakat,
hol csak kócos ebek vonítanak,
bölcsebben félig égett csecsemőt,
átnyilazott, föltépett ölü nőt,
rabszíjon elholt kisfiúk hulláit
útfélre szórva. . . bőrük-lenyűzött,
konc férfiakat — egy még alédozott,
még szólt: „öljenek meg végre már!”
Itt járt a tatár. . .

és mit hagytam otthon?

Ezredév óta kímélt palotákat,
kincsektől roskadó templom-csodákat;
szerelmet, zenét, költészetet
ópiumként szürcsülő értőket,
egymást mákkal ölő kereskedőket;
eretnek-máglyákat, hercegi intrikákat,
aranyon vehető, bömellű gráciákat. . .

Írom hattyúszó-hangú operámat.
s megmosolygom a dalt, amit hallottam itt:
egy barbár költő naív szoltárait. . .

de nem feledhetem azt, amit tegnap láttam,
ahogy ez a költő a nyaktörő hegyet
a halál biztos tudatában
megrohmozta — főnről a fegyverek
mind rámeredtek: ágyúk, szakállas puskák —
s ő csak kepezett föl, föl, míg egy golyóbis
elnyeste mindkét lábát. . . s haldokolva
szoltárait még hangosan dalolta. . .

Beleborzadok: ilyen még lehet? . . .

Ez a nép tisztább, egészségesebb!

Merre tart Balassagyarmat?

Balassagyarmatot a múlt század elején iparos és kereskedővárosként emlegetik. Ipára azonban — céhes keretű lévén — a '48-as forradalom után elsorvadt. Az egykorú újságcikk szerint 1859-ben már csak mint „mindenfelé nyílt kereskedővárost szemléljük.” A kiegyezés után egy másik jellemvonás kerül előtérbe: hivatalnokváros lett.

A felszabadulást ezzel a kettős arculattal érte meg. Amióta azonban megszünt megyeszékhely lenni, a hivatalnoki jelleg is elhalványodott. De a kereskedelem szívósan tartotta magát. Változva a körülményekkel, mindmáig a környék kereskedelmi központja maradt. Ehhez — ugyancsak mostanig tartó érvennyel — agrárius és iskolavárosi vonások társulnak.

Mindent egybevetve azonban meg kell állapítanunk, hogy Balassagyarmat a XX. században rosszul startolt a vidéki városok között. Losonc is, Salgótarján is megelőzte. Visszaszorulásának fő oka az volt, hogy a kiegyezés után kibontakozó magyar kapitalizmus Balassagyarmatot elkerülte. Még az az egy-két gyárnak mondott üzemecke sem haladta meg a kisipari szintet.

Előrejutását a felszabadulást követő két évtizedben a tradíciók is fékeztek. Az őslakosság a századelő idilli Balassagyarmatát áhította vissza. A jövőt csak egyféleképpen tudta elképzelni: a hajdani „virágos Gyarmat” maradjon továbbra is a tisztviselők és a diákok városa.

A mezőgazdaság kollektivizálásának kezdetén a környék parasztságából sokan Balassagyarmatra költöztek. A város hagyományos gondolkodásmódjában ekkor erősödött fel az a „kaparj kurta” szemlélet, amely ugyancsak eleve megkérdőjelezett mindenféle szocialista célkitűzést.

Igaz, hogy a szocialista építés akkori sajátosságai sem hathtak nagyon serkentőleg a városra. Az a tény, hogy a megye anyagi ereje az ötvenes években szinte maradéktalanul Salgótarján fejlesztésére összpontosult, egyfajta fatalisztikus gondolkodás kialakulására vezetett. A gazdasági élet túlzott központosítása pedig a helyi, tanácsi vállalatokhoz való görcsös ragaszkodást váltotta ki. Aki akartak valamit, nem mertek kockáztatni; akik Salgótarjánt nézték féltékenyen, nem hittek semmiben; akik a múltban éltek, idegenkedtek minden újtól.

A feledés éve

„Balassagyarmat 1960-ban az ország harmadik legkisebb városa volt. 1949 óta fejlődése stagnál. Az építkezés valamenynyire 1960 óta élénkült meg.” (Eperjessy Kálmán: Városaink múltja és jelene). A kitűnő településtörténésznek igaza van: Balassagyarmat a második hároméves terv éveiben (1958—60) tért magához.

Nagy érdeme a város akkori párt- és állami vezetőségének, hogy felismerte a második hároméves terv hozta új lehetőségeket. Legfőképpen azt, hogy a korábbi, egyoldalú politikai elgondolások helyett „a szocialista építőmunkában... minden gazdasági döntésben messzemenően érvényesüljenek a közgazdasági szempontok.” A közgazdasági szempontok hangsúlyozása Balassagyarmat esetében annyit jelent, hogy neki is helye lehet a szocialista iparosításban.

Iparosítani pedig lehet és szükséges. Igaz, Balassagyarmat nem rendelkezik energiahordozókkal és ipari nyersanyagokkal. De a fekvése kedvező. Közel van a fővároshoz, s jók a közlekedési és szállítási lehetőségek. S ami a legfontosabb: az az iparban való foglalkoztatottság messze elmarad az országos átlagtól. A fölös munkaerő tehát nemcsak lehetővé, hanem szükségessé is teszi a város iparosítását.

A körülmények és adottságok kellő tudatosulása során elérkezett az idő, amikor Balassagyarmat vezetői úrrá lettek a visszahúzó erőknél, s megindultak az iparfejlesztő munkálatok. Első lépésként bővülnek a meglévő tanácsi vállalatok, s a helyi szükségletek kielégítésén túl bekapcsolódnak az országos árutermelésbe. Ezt az utat járja végig a Nógrád megyei Fém-

ipari Vállalat és az Ipoly Bútorgyár. A második lépés: az ipar-telepítés. Létrejön a Kőbányai Porcelángyár és a Kézműipari Vállalat balassagyarmati telephelye.

A szocialista ipar megteremtése Balassagyarmaton

A II. ötéves tervvel megkezdődött a szocializmus teljes felépítése hazánkban. Balassagyarmat viszonylatában úgy értékelhetjük ezeket az éveket, hogy megszülettek a szocialista ipar feltételei a városban. A III. ötéves terv időszakában viszont maga a szocialista ipar teremődik meg Balassagyarmaton.

A III. ötéves terv fő célja az ipari termelőerők magasabb szintre emelése, s egy rugalmasabb gazdaságirányítás kialakítása. A gazdaságirányítás új módszerei — a szélesebb körű önállóság, a helyi adottságok fokozottabb figyelembevétele — kedvezően hatottak Balassagyarmat iparosítására. Még inkább lehetővé vált, hogy az eddig jobbára helyi kezdeményezésű iparfejlesztés lendületesebb ipar-telepítéssel és központi támogatással folytatódjék tovább.

Minőségileg újat jelent ebben a tervidőszakban, hogy 1968-ban elkészült Balassagyarmat várospolitikai terve, a jövő „komplex és tudatos” fővázolása. Ebből a nagy jelentőségű dokumentumból kivehetően az Ipoly-parti település egy 25 ezer lelket számláló, erősen iparosított, jól fejlett kisvárossá alakul. Ehhez első lépésként el kell érni, hogy a hatvanas évek első felében újabb 2000 munkahely létesüljön a városban.

Az elgondolásoknak megfelelően a már meglévő üzemekben jelentős beruházásokra került sor. A legnagyobb változást a Fémipari Vállalat és a Magyar Kábelművek gyáranak kiépülése jelenti. A hatvanas évek második felében 137 millió forintot fordítottak ipari beruházásokra Balassagyarmaton. Az iparban foglalkoztatottak száma 98 százalékkal nőtt. Új ipar-telep létesült a város déli és nyugati részén. 1965-ben 400 millió forintnyi értéket termel az itteni ipar, ez öt év alatt megkétszereződik, 1974-ben pedig 1 milliárd 800 millió forint az az érték, amely Balassagyarmat üzemeiben létrejön.

A hatvanas években Balassagyarmat történetének legjelentősebb állomásához érkezett. Ilyen gyors iramú fejlődést még nem élt át. Közben megváltozott az ősi város arculata is. Ezért is mondhatta a tanács elnöke 1971-ben — a tervidőszak lezárásaként: „A volt kistisztviselőváros-jelleg mindörökre a múlté. Helyébe egy új ipari centrum alapjait raktuk le, amelyet a következő öt esztendőben felépítünk. Ezzel városunk a megye második ipari központja lesz.”

A III. ötéves terv teljesítése során Balassagyarmat életében uralkodó elemmé a szocialista ipar vált. Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy a tradicionális vonások eltűntek volna a város képéről. Sőt, a hatvanas évek közepének és a hetvenes évek elejének várospolitikai elgondolásai megkülönböztetett gonddal őrködnek a történelmileg kialakult jellegzetességek megtartásán és továbbfejlődésén. Erre az időre Balassagyarmat jövőjének alapozó erőfeszítései lezajlottak. A város állami és pártvezetői most már egyre többet foglalkozhattak a múlt és jelen összehangolásával. Ekkoriban született meg a döntés: a város történeti értékeit bele kell építeni a jelenbe és tovább kell vinni a jövőbe.

A kiteljesedés felé

A hetvenes évek elején a városfejlesztés legfőbb célja Balassagyarmaton a III. ötéves terv beruházásainak befejezése, s a meglévő üzemek korszerűsítése. Az előző tendenciák kiteljesedéséről van szó. Most fejeződik be, a Magyar Kábelművek balassagyarmati gyáregységének felépítése. Megteremtődik a Nógrád megyei Nyomdaipari Vállalat új telephelye, megépül a szabó ktsz új üzeme. Tovább folytatódott a Fémipari Vállalat építése, elkészült a Budapesti Finomkötőtárugyár új üzeme, megkezdődött az Ipoly Bútorgyár építése, korszerűsödött a Húsipari Vállalat üzeme, tovább terjeszkedett a Kőbányai Porcelángyár balassagyarmati részlege.

A Balassagyarmaton gyártott iparcikkek jól ismertek a hazai és a külföldi piacokon. Csak az export mintegy 2 milliárd forint értékű. A bútorgyár a Német Demokratikus Köztársaságba, a Német Szövetségi Köztársaságba, s Egyiptomba szállít iparcikkeket. A Fémipari Vállalat többek között Ausztriával, Csehszlovákiával, Lengyelországgal, a Német Szövetségi Köztársasággal áll üzleti kapcsolatban. A Finomkötöttáru-gyár Belgiumnak, a Szovjetunióknak is termel. A Kábelművek gyártmányai eljutnak Kínába, Egyiptomba, Kenyába. A Textilipari Vállalat az európai országokon kívül Japánba is szállít.

A hetvenes évek első fele tehát a továbbvitel jegyében zajlott le Balassagyarmaton. Erőteljesebbé váltak az élet minden területén azok a forradalmi átalakulások, amelyek még a III. ötéves terv helyi eredményeiben gyökereznek; s egy iparilag jól fejlett, modern kisváros, alrégióközpont képét rajzolják fel. Balassagyarmat ma Nógrád megye egyik fontos ipari központja. Az iparosítás szinte maradéktalanul megoldotta a foglalkoztatottság kérdését. Joggal hangozhatott el — már 1971-ben — a városi tanács ülésén: „Ma már a Balassagyarmaton és a vonzáskörében lakók részére megfelelő munkalehetőséget tudunk biztosítani.”

A balassagyarmati munkásság

Az ötvenes években, amikor a gazdasági döntések nemegyszer egyoldalú politikai szempontok alapján történtek, gyakran hányták Balassagyarmat szemére dzsentroid tartását, kispolgári gondolkodásmódját. Elmarasztalták azért, ami tulajdonképpen egy sajátos történelmi fejlődés eredménye volt. Ennek a városnak úgyszólván nem volt kapitalizmusa, nem lehetett tehát szervezett üzemi munkássága sem. A szocializmus osztálybázisa, motorja hiányzott itt a felszabadulást követő évtizedekben is.

A szervezett ipari munkásság Balassagyarmaton a III. ötéves terv időszakában született meg. A hetvenes évek elején 30 ipari termelőüzem, s két nagy ipartelep működik a városban,

1970-ben már az összes foglalkoztatottak 62 százaléka ipari munkás. Számuk jelenleg mintegy 4500 fő.

Balassagyarmaton nem voltak munkáshagyományok. Nem létezett az a tradicionális proletáröntudat, amely a nagy múltú ipari városokban máig ható, eleven tényező. A hagyományok hiánya, a sebtében történő verbuválódás érezhetően lassítja a valódi üzemi munkássá válás folyamatát. A legfőbb gond ma is a megfelelő üzemi légkör kialakítása, a munkásöntudat fokozatos elmélyítése. Külön probléma a bejáró dolgozók nevelése, szakmai és általános műveltségük emelése.

Ennek ellenére azoknak lett igazuk, akik a szocialista fejlődés ügyét a munkásosztály megerősítéséhez, számszerű megerősítéséhez kötötték. Joggal állítja a városi tanács beszámolója a hetvenes évek elején: „Ma már Balassagyarmat város életében is meghatározó szerepet tölt be a munkásosztály, amely évről évre számszerűségében is növekszik.” A vezető testületekben egyre több a munkás. 1963-ban a tanácsstagoknak még mindössze 16 százaléka volt az; az 1973-as választások után ez a szám 30 százalékra emelkedett.

Nem elhanyagolható kérdés, hogy Balassagyarmat új politikai ereje, az ipari munkásság felzárkózik-e a város tradicionális szellemi igényességéhez — megújítva annak tartalmát is. Annál is inkább lényeges probléma ez, hiszen a munkásság művelődése egyben a politikai öntudat és osztályszemlélet erősödésének legfőbb útja is. A városi könyvtár adatai szerint 1967-ben 161, hét évre rá 440 ipari dolgozó volt az olvasók között. Abszolút értelemben nem megnyugtatók ezek a számok, relatíve azonban a megháromszorozódás előre mutat. Az MSZMP városi bizottsága érzékenyen reagál mindezekre. Érdemes idéznünk az 1974. augusztus 30-án született közművelődési határozatból: „A város növekvő számú munkássága műveltségének emelése legfontosabb művelődéspolitikai feladatunk. A közművelődés szolgálja tudatosabban a munkásöntudat, az osztályszemlélet erősítését, hogy városunk munkássága mielőbb gondolkodásában és magatartásában is osztállyá szerveződjék...”

A lakosság átrétegződése

Az iparosítás megváltoztatta a város értelmiségi összetételét is. Korábban hivatalnokok, orvosok, tanárok, jogászok alkották ezt a réteget. Nem csökkent az ő számuk sem, hiszen ma Balassagyarmat értelmisége megközelíti az 1000 főt. De új szint jelent a műszaki értelmiség csoportja.

Jelenleg 280 műszaki értelmiségi „működik” Balassagyarmat üzeimében. Számuk meghaladja a pedagógusokét és az orvosokét. Ezek az arányok is jól érzékeltetik azokat a változásokat, amelyeken keresztül a város a legutolsó évtizedben.

A megnövekedett értelmiségi réteg jelentős szellemi tőkét képvisel. Az utóbbi évek dinamikus fejlődése magyarázza, hogy ez az értelmiség jórészt ugyancsak „új fejlemény”. Ezért a város sajátos, tradicionális alapokon nyugvó szellemiségéhez még nem tudott kellőképpen asszimilálódni. Az eljövendő évek feladata lesz egy olyan lokálpatriotizmus kinevelése, amely a történelmi múlt értékes vonásaihoz való ragaszkodás jegyében munkálkodik Balassagyarmat jövőjén.

Az átrétegződés a szocialista iparosítás szükségszerű következménye. Az általános folyamatból különösen azok a vonások válnak ki élesen, amelyek az iparral korábban nem rendelkező kisvárosokra jellemzőek. S mi is elsősorban ezekre a

jellegzeteségekre voltunk tekintettel. Balassagyarmat lakosságának átstrukturálódása kétségkívül sajátos vonásokat is mutat. A lényeg azonban túllép a különösségeken. S ezt a X. kongresszussal együtt így fogalmazhatnánk meg: „A munkásosztály meghatározó módon befolyásolja a dolgozók minden rétegét, munkája, fegyelme, szemlélete kihat az egész társadalomra.”

A városkép jövője

Az iparfejlesztés és a városiasodás elválaszthatatlan egymástól. Balassagyarmat népessége 1960-ban 12 437, tíz évre rá 14 000, 1974-ben pedig 16 000 fő. A lélekszám növekedése következtében a hatvanas évek közepén meginduló lakásépítést gyorsítani kellett. Annál is inkább szükséges volt ez, mert az emelkedő igények még kirívóbbá tették a lakásállomány nagyfokú elavultságát.

Balassagyarmat öreg város. 101 háza még az 1850 előtti időből való, a rákövetkező fél évszázadban épült 378. Éppen ezért a házak 38 százaléka szanalásra érett. Mégis, a felszabálás után csak igen vérszegény építkezésről beszélhetünk. Az is teljesen megánerőből történt.

Az építkezés felgyorsulása központi kérdéssé tette a városkép minél tökéletesebb kialakítását. Meg kellett szabni a többszintes lakóházak arányát, ki kellett jelölni a szükséges zöldövezeteket, az új úthálózatot. Tudományos igényű tervezés jegyében indult meg — a III. ötéves terv befejező szakaszában — a városközpont rekonstrukciója, a Lenin, az Ifjúság útja és a Kun Béla lakótelep kiépítése. A lakásigények kielégítésén túl most már az is cél, hogy Balassagyarmat falusiassága mindörökké felszámolódjék.

A hetvenes évek első felének településfejlesztési programját 1971. nyarán fogadta el a város tanácsa. A tervezet szerint öt év alatt 1144 lakás épül Balassagyarmaton. Megindulnak (s azóta is folynak) a munkálatok a Jószív utcai és a Rákóczi út közötti tömbbelsőn. Tovább terjeszkedik a város a délkeleti részen; s a városképet rontó foghíjak sorra beépülnek.

A városközpont rekonstrukciója megszakítás nélkül folyik. A korábbi reprezentatív épületek mellé modern középületek kerültek. De a frissen renovált leánykollégium és egészségház meghatározó módon őrzi a múlt század, illetve a századforduló hangulatát. A városmag úthálózatának megújítása, s az elavult épületek szanalása együtt járt a volt megyeháza előtti tér kiszélesedésével. Az így nyert tér ma a legüdőbb és leghangulatosabb része Balassagyarmatnak.

A korszerű városépítő elvek alkalmazása nyomán megváltozóban van a hatszáz éves város hagyományos arculata. A városmag történelmi hangulata szerencsésen elegyül a modern épületek eleganciájával, s a négy új lakótelep megfelelő szinten képviseli a jelenkori urbanisztika szellemét.

A múlt és a jelen

Balassagyarmat városi tanácsa 1/1972. V. 18. sz. rendeletével új városcímert fogadott el. A település szocialista jelenét és történelmi múltját szimbolizáló új jel leírását a rendelet a következőképpen adja meg: „1. Balassagyarmat város címere — a város névadójának — a Balassa család egykori címerpajzsának felhasználásával készült kék-fehér alapú barokk formájú címer. Felső kétharmadában levő aranybástya a tűzvész, az árvíz által sokszor elpusztított és a török által lerombolt, de minden alkalommal újjáépült város több évszázados múltjára, a török elleni harcokra, gazdag kulturális hagyományokra utal. Alsó harmadában a zöld szín az Ipoly völgyének mezőgazdasági központját, a zöld mezőben kanyargó fehér szín az Ipoly folyót szimbolizálja. Az aranybástya felett a kék mező legfelső részében elhelyezett ötágú vörös csillag a szocializmust építő, az iparosodás útján haladó, fejlődő várost jelképezi. 2. A címerben szereplő kék és fehér színek a város hagyományos színei.”

Az új címer értelmezése — úgy érezzük — maradéktalanul jellemzi Balassagyarmat múltját, jelenét és a fejlesztés irányát. Az új szimbólum voltaképpen tömör foglalata mindannak, ami a város múltjában és jelenében a leglényegesebb. De összefoglalója annak is, amit ez az írás a szocialista és ipari várossá fejlődő településről el akart mondani.

Szabó Károly

MŰVÉSZET ÉS KÖZÖNSÉGE

Interjú Kokas Ignác festőművésszel

— Engedje meg, hogy „kisajátítással” kezdjem. Korábbi beszélgetéseinkből tudom, hogy főiskolásként járt Salgótarjában. A dátumokat összehasonlítva úgy tűnik, városunknak van némi köze első Munkácsy-díjához, amelyet Bányász című képéért kapott.

— Számomra ismeretlen világ volt a bánya. Sok mesterséget ismertem, a bányászatról nem tudtam semmit. Életemben először Salgótarjában mentem le a bányába, le a föld alá. Életemben először ugyancsak ott győződtem meg ennek a munkának a nehézségéről. A diplomamunkám asztalosról készült, de egyszer eszembe jutottak a tarjáni élmények és elmentem Oroszlányba; ott már egész siktákat töltöttem lent a föld alatt. Az alapélményt mégiscsak a Tarjában töltött egy hónapnak köszönhettem, amit mint főiskolás, Fónyi Gézával töltöttünk ott. A város azóta hatalmasat változott, de az emberek emléke megmaradt. Emlékszem az üveggyáriakra: a munkások közvetlenek és jókedélyűek voltak. Ha egyik nap nem mentünk, már hiányoltak bennünket; másnap megkérdezték, miért maradtunk el.

Még mindig emlékszem a csodálatos mozgásokra. Álltak ott fönt a kemencék körül, közben le-leszóltak hozzánk incselkedve, évődve — mert lányok is voltak közöttük —, miközben rajzoltak őket. Közben pedig a mozgások hallhatlanul szépek voltak. Ahogy dolgoztak a fúvókákkal... Mintha zenét hallottam volna. A mesterség szépségét és a művészet ötvözetét láttam tőlük... Akkor csináltam is ezekről a dolgokról képet, de a mozgások összehatását nem tudtam kifejezni. Akkor még nem sikerülhetett. A skicceket még őrzöm is valahol.

Aztán maga a táj... Becsavarogtuk a környéket...

Szóval sokat és jóízűen dolgoztunk Tarjában.

— Maradjunk még a főiskolásokéknél. Már két éve tanít a Képzőművészeti Főiskolán. Mi a véleménye akkori önmagukról és a mai fiatalokról, például a munkakedvről? Mit tart ma, saját tanári tapasztalatainak fényében, ideálisnak mester és növendék viszonyában?

— Most is megvan ez a munkakedv. Amikor én főiskolás voltam, a mi lelkesedésünk más volt; tartalmában is. A történelmi körülmények ismereteseek... Jöttünk megváltani a világot! Olyan művészetet akartunk, amelyet megértenek az emberek.

Volt olyan növendék, aki mezitláb jött föl Pestre. Volt, aki tehénszobrot hozott. Mit tudhattak ezek — beleértve magamat is — Picassóról? De nagy volt bennünk az akarás. Az a forradalmi szellem, ami bennünk volt, most másként jelentkezik. De ez természetes is: az első lendület, az más volt, s később nagyon szűk mederbe szorult a számunkra is.

Bernáth volt az, akiben művészetet, színvonalat éreztünk. Mi persze sokkal hívőbbek voltunk, mint a mai fiatalok. Kissé alázatosnak is. Bernáthnak minden szava szentírás volt, tekintélyét semmi sem zavarta meg a szemünkben.

Most a srácokat mindenféle hatás éri. Ez a bőség a „gyerekeknél” némi zavart is okoz. A „gyerekekben” él az igény, hogy legyen olyan mesterük, akire felnézhetnek. De ne üljön a nyakukon. Ha kell, akkor mégis kéznél legyen. Legyen, aki eligazítást ad.

Össze sem lehet hasonlítani az alapokat: az övékét és a miénket. Rendkívül műveltek, kulturáltak. Látszik rajtuk, hogy őket már fizikán, kémián, matematikán nevelték. Ma is vannak persze rossz diákok, tehetségesek, vagy kevésbé tehetségesek. A tájékozottságuk viszont összehasonlíthatatlan a mi főiskolás-tájékozottságunkkal.

A mai srácok már sok mindent megkérdőjeleznek. Persze nem a mesterüket kérdőjelezzik meg a maga egészében, mert van emberi kultúrájuk a kapcsolatok tere is. Csupán nem vesznek mindent szentírásnak. Nekem nagyon szimpatikus a társaság.

— A ritkán kiállító művészek közé tartozik. Mi ennek az oka?

— 42 éves koromban állítottam ki először. Úgy éreztem, nincs mivel az emberek szemé elé kerülni. Festettem az első kiállításom óta, '69-től volna anyagom. Mégis úgy érzem, valahogy a mondani-valómban nem tudnék igazi újat nyújtani.

Nem akarok én a fejem tetejére állni. De új tartalmakkal sem tudok előállni. Egy kiállítást akkor kell csinálni, amikor új tartalmakat tudok adni. Én vagyok a legkiváncsibb a következő képre — szoktam mondogatni az érdeklődőknek. De ha ismétlődni akar valamelyik korábbi — lelököm az állványról. Néha szeretném is kevésbé komolyan venni azt, amit csinálok.

— Nagy volt a csodálkozásunk, és természetesen az örömünk, amikor gyors egymásutánban vállalkozott a balassagyarmati és a salgótarjáni kiállításra.

— Ki kell belőlem hajtani a kiállítást. Nekem apró dolgok olyanok, mintha ötmázsásak lennének. Ezt sokan félreértik: fölvágok, büszke vagyok. Pedig dehogy! Az öreg Kokas élt a társaságban. Anyám soha nem ment sehová, otthonülő volt. Én, úgy látszik, ráütöttem.

Szeretem, ha a képeim ki vannak állítva és nem raktárban penészednek. Csak a kiállítással járó körülményeket nem szeretem. A megnyitókön legszívesebben elbújnék... Vitathatatlan, hogy ha a festő azt látja, ráhangolódtak a képeire, jó érzés tölts el. Ha nincs közönség, akkor is fest és mintáz. De arra mindenki vigyáz, hogy szeresse és értse a közönség. Ha pár olyan ember van, aki megérti a törekvését, már akkor is könnyebb a festőnek. Ehhez pedig kiállítás kell.

— A nyilvánosság iránti igényét egy tőről fakadónak érzem azzal, amit egyik beszélgetésünk alkalmával mondott. Engedje meg, hogy ön ellen fordítsam... Azt mondta: „Szeretnék egyszer a tömegmozgásokról, arról, ami a világban végbemegy, festeni... Erről a nagy átrendeződésről.” Számomra úgy tűnik, hogy a „Barátság asztala” címmel jelölt vállalkozása ezt célozza.

— Én már itt erre gondoltam. De ami kettő eddig megvan az még a régi Kokas. Nem biztos, hogy az a formavilág, amit én megszurtem, alkalmas lesz ezekre a dolgokra. Az embert nyomasztja saját világa...

Az, hogy én ezeket a dolgokat ki tudom-e fejezni, azon múlik, tudok-e változtatni magamon. Lesz-e erőm megteremteni a szükséges formavilágot? Ezt nem tudom. Ha már itt tartanék, benne lennék nyakig. De egyelőre festek, úgy, mint eddig...

Az egész Ginza-anyagot fel akarom számolni. De a képek továbbra is ellopakodnak. Hát festem őket.

Kimentem Olaszországba, hogy eléje menjek valaminek. A végén kiderült, hogy maradtam ott, ahol voltam. Találkoztam ugyan az életnek olyan megnyilvánulásával, ami tetszett is, de a világban nem változott semmi.

Vannak idők, amikor az ember elmene-külne saját énjé elől.

Próbálkozom most a kéekkel. Eddig nem tudtam mit kezdeni vele. Erőszakot tettem magamon: márpedig kéket használok! Aztán a kék festés közben szűkül, szűkül, a végén eltűnik. Elkezdek én világosokkal festeni! Dögönyözöm, gyúrom, maszatom, aztán a világos eltűnik. Szóval a szándék önmagában hiába van meg. Lehet, hogy csak vágy marad.

— Nagyon reméljük, hogy nem. Hiszen más helyzet ez, mint az el nem készített győri mozaik idején volt.

— Szerettem volna én abban helytállni. A formavilágom nem volt megfelelő hozzá.

— A „Barátság asztalá”-nál maradva, úgy tűnik, mintha valamilyen közvetlen élményből fakadna.

— A Kaukázusban kaptam az élményt. Egy este több nemzet fiaival iddogáltunk, közben megvitattuk a nagy sorskérdéseket. Volt az egészben valami ünnepélyesség. Arra gondoltam, milyen jó lenne az egyetemes béke. A „Háború” és az „Életfa” már elkészült. A középsőre figurákat tervezek. Hegyek között kőasztalnál emberek ülnek... De mit tudok én kezdeni a figurákkal... Mert nincs megindítóbb, mint az ember. A hangja. Az alakja. A sorsa. A kicsisége. A nagysága. Mind-mind együtt.

Ha az elkészülteket összevetem a tervezett középső záróképpel, nagy a különbség élmény és megvalósult szándék és kész kép között. Mert az ember léptenyomon azt tapasztalja, hogy miközben koccintanak, mögötte ellenségeskedés lapul.

Az életérzésemhez e pillanatban közelebb áll ugyan a derűs barátság. A szépség, a derű, a harmónia vár bennem megfestésre. Olyan képet szeretnék festeni, ami örömet ad mindenki számára. Bennem viszont még mindig másfelé tendálnak az érzelmek, érzem, hogy még az előző variációkat festem. Olyant akarom adni a székesfehérvári kartonokban is, ami mindenki számára szép és jó.

Jelenlegi helyzetem Sziszifuszére emlékeztet.

— A természet szerepe tehát semmit sem csökkent művészetében. Mert az elmondottakból a pantheisztikus derűt vélem kihallani, bár megközelítése társadalmi.

— A természethez való kötődés mozgatja az én festészetemet. A város festőileg nem adott nekem semmit. Az ember a természet része. Nem akarok egyenlőségi jelet tenni levél és ember, bogár és ember között... A mai ember sok mindentől tud, de keveset birtokol. Természethez való tartozását mégsem tudja letagadni. Bár a mai világunkban természeti képességeink bizonyos fokig elsatnyultak. Olyanok vagyunk, mint a kacska a baromfiudvarban, amelyik meghallja a vonuló vadkacsák szárnycsapásait és gágogását: verdes, csapkod, de repülni nem tud.

— Önt, eredményei alapján, a Juhász—Nagy nemzedékhez sorolják. Érez-e velük nemzedéki és alkotói közösséget?

— Ha azt mondanám igen, ők talán tiltakoznának. Lényegileg azonban, azt hiszem, egy magasabb horizontról nézve, van a generációnkban közös. Bárhol is tevékenykedjenek tagjai. Sajnos, én nem törekszem a kapcsolatok ápolására. Van is egy kis büntudatom, hogy én egy kicsit magam körül forgok. Szeretném én is magasabb horizontról, a társadalmi mozgások felől látni a dolgokat. Az igény, az ismeret és az élmény bennem is megvan. De ki az, aki megélt személyes élményeit mind fel tudja emelni egy magasabb szintre?

Kondor, Nagy László és Juhász Ferenc között megvolt a kapcsolat. Természetes módon alakult ki köztük. Ha Kondornak teszi föl az előbbi kérdést, bizonyos, hogy mást válaszol.

— Érezhetők ma bizonyos válságjelenségek képzőművészetünkben. Mit tart a legfontosabbnak ebben a helyzetben?

— Az ember beszélni tudjon. Megtalálni azt a nyelvet, ami természetes. De hol van ez ma? Az olyan „tévelygő”, mint én, persze erre nem is tud feleletet adni. Egyelőre mindenki a messiást várja. Szülessék meg az a művész, vagy csoport, aki a mindenki által várt és támasztott igényt ki tudja elégíteni. Lehet, hogy erre már nincs is mód. Lehet, hogy nem egyetlen művész, hanem közösségek fogják megteremteni, vagy több művész párhuzamos értékei.

Én egyelőre szubjektíve gyártom a magam kis táblaképeit, és beszélek olyan dolgokról, amelyekben nem is vagyok illetékes.

— Ha felkérték volna, hogy üzenjen valamit a közönségnek a képzőművészeti világhét alkalmából, mit hangsúlyozott volna?

— Mit mondhatnék én? Talán először is azt, hogy ne féljenek a műalkotásoktól. Kialakult az a fajta magatartás az emberekben, hogy amint egy kicsit nehezebben igazodnak el valamiben, rögtön kijelentik: „nem értek hozzá.” Maguk emelnek falat. Engedni kell, hogy hasson a műalkotás. Szűzi állapotban nézzék a műalkotást — ha szabad ezt mondanom. Ha akármilyen kicsi dolgot talál, ha valamit megsejt: örüljön. Ne akarjon mindent rögtön. Ne akarjon rögtön befentes lenni. A teljes megértéshez hosszú út vezet. A szakmabelieken különben is több a páncél...

A másik: azért, hogy egy műalkotást meg tudjanak közelíteni, azért iszonyatos erőfeszítést kell tenni. A másik akadály tehát a kényelem. Kutassanak. Ha kell, akár dühödten. Aztán, ha eredménnyel jártak, higgyenek is abban, amit a műalkotásban látnak. A művészet megéri a fáradságot. Megtérül a fáradság. A képzőművészet ma olyan, mint egy doboz, amit erősen bebogoztak. Fölsérti magát az ember, míg a doboz tartalmához jut.

Hiszek abban, hogy az emberek vágyódnak a művészetek után, részesülni akarnak a szépségben. Egy test, egy lélek a művész és a közönség. A művészt élteti a közönség. Ezért a közönségre is szüksége van. Legfeljebb vannak művészek, akikben csak szunnyad ez, vagy kevésbé vallják be.

— Végül engedje meg, hogy megkérdezzem: mint egy háromgenerációs asztalos-nemzetség — tehát mesteremberek — leszármazottja, miben látja a művészet gyakorlati hasznát?

— Bármennyi jelzöt felhordunk is, úgy tűnik, mindennek fölött van valami más értéke... Az emberhez hozzátartozik, mint a haja. Az ember jelenlétének szerves velejárója. Nem a Guernica fogja visszatartani az embert a háborútól. Visszont az ember látja benne saját harcát. A művészet felmutatja az ember arcát. Ha nem lenne művészet, ha megszűnne, szörnyű tragédia elé nézne az emberiség. Ha mégis megszűnik egyszer — amit nem hiszek —, akkor az embernek talán már nem is lesz emberi arca. Hogy a művészet átalakul? Az más. De, hogy az emberrel él vagy pusztul, az bizonyos. Ezt így hiszem.

— Köszönöm a beszélgetést.

KÖRKÉP

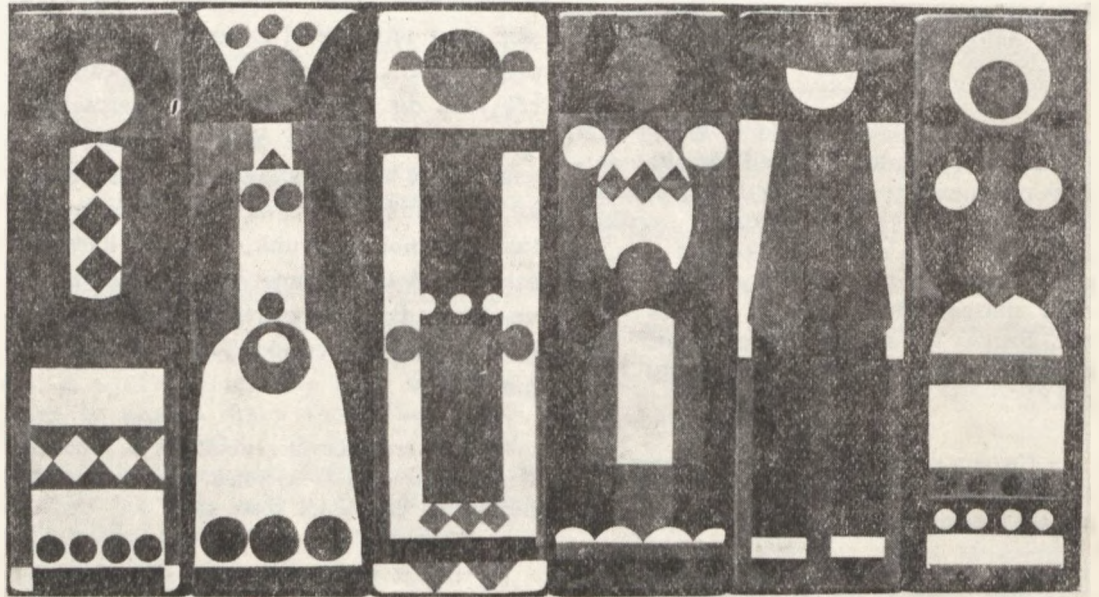
Asperján György

Vészkijáratbejárat

Ma még sajnálatosan kevésbé él a köztudatban, hogy az első munkás-karrier regény(ek)e)t Kassák Lajos írta meg az *Egy ember életében* és az *Angyalföld*-ben Karrierregényen ez esetben a Julien Sorel-féle kísérletet értve, amikor a tehetséges, de körülményei szorításában vergődő fiatalember valamire ki akar törni. Julien Sorel esetében (innen a regénycím is Stendhálnál: *Vörös és fekete*) ez még azt is jelentette, hogy valamilyen módon átbe-feljutni egy másik társadalmi osztályba: a polgárságéba. A kassáki modell az önéletrajzában is — de különösen az *Angyalföld*-ben — eleve más. Van persze bőven arra is példa (történelmi is, irodalmi is, de mai is), amikor a munkásgyerek tanult, kiemelkedett osztályából, egyszersmind el is árulta azt, mert nem csupán az életformáját tagadta meg, de szemléletét, osztályöntudatát is.

Kassák — és *Asperján* is, de erről még bővebben is lesz szó — azt az öntudatra ébredt munkást írta meg, aki szívós munkával, igen keserves küzdelem árán, állandó tanulással, önmaga tudatos építésével emelkedett ki a proletársorsból. Nem azért, hogy elhagyja, megtagadja azt, hanem éppen ezért, hogy értelmiségivé (*Kassák* esetében: művésszé) válva, most már egy más, magasabb szinten is folytathassa a küzdelmet minden munkás önmegvalósításáért, felemelkedéséért. *Karrier* ez is, de érthetően (céljaiban és eszközeiben is) különbözik Julien Sorelétől, noha annak története mindmáig felszabadító erővel; példaként hat a fiatal olvasókra. Mint ahogyan *Asperján György* kitűnő regényének a hősére: Cselák Gyulára is. S ha most, az elmondottak után valaki arra gondol, hogy *Asperján* a stendhali-kassáki történetet fogalmazta újra, akkor nem értené meg a szerző szándékát. A hasonlóság mellett és azon túl egyszerűen arról van szó, hogy Cselák Gyulának ma is erőfeszítéseket kell tenniük, ha ki akarják verekedni magukat a származásuk („törvénytelen gyerek”, aki állami intézetekben, nevelőszülőknél nő fel), körülményeik (munkásszállások, albérletek pl.) szigorú szorításából.

Az idő, a társadalom, a körülmények döntő változását ma a karrierlehetőségek kitágulása, az út lényeges lerövidülése jelenti. Mire gondolunk itt? Julien Sorel csak úgy tanulhatott, válhatott pappá vagy katonatiszté, ha feladta eszméit. Tudjuk, hogy nem tette, inkább vérpa-

dot választotta. *Kassák* autodidaktaként, hihetetlen önfegyelmel és akaraterővel, de csaknem haláláig nyomorogva vált azzá, aki. Akiben viszont ma a tehetség és a szándék akaraterővel párosul, vállalja a munka mellett tanulás lemondásait, fáradságait, az előtt csaknem minden pálya nyitva áll. A felszabadulás után értelmiségünk jelentős része így jutott diplomához — és jut ma is. De hogy ez milyen áldozatot, hallatlan lelki- és akaraterőt, a jellemnek és a léleknek milyen belső tartalékait is igényli, azt éppen *Asperján* hősenek útja példázza.

Sok kritika szóvá teszi a regény naplóformáját. (*Cselák Gyula* naplót vezet 17. és 18. éve között.) Ez *Asperján* egyik talán legjobb megfigyelése és ötlete. Az tudniillik, hogy az akaraterő egyik legjobb próbája éppen az önismeret megszerzése. De hogyan szerezzé meg azt a munkásszállásokon kallódó érzékeny gyerekeMBER, akinek egyszerre kell megküzdenie a kamaszkor mindenkit próbára tevő belső viharával, a rettenetes magányával. miközben meg kell ismerkednie a nem mindig épületes és léleknemesítő környezetével, ki kell védenie annak durva, megalázó támadásait is? Ha jól meg-gondoljuk, a naplóírást jó szívvel ajánlhatnánk minden kamasznak, mert a rendszeres írás mellett, hogy a valóságról szerzett ismereteket rögzíti, rendszerezi, egyben fegyelmezi magát az íróját is.

Cselák Gyula naplója több is, mint egy „hátrányos helyzetű”, sérült lelkű kamasz egy évének e leltárjegyzéke. Értéke nem csupán az, hogy a sok lödörgő, jó dolgában világfájdalmas hős után végre egy valóban munkáshőssel gyarapodott irodalmunk. Ez is nagy érték, mert hiszszük, hogy néhány év múlva a hetvenes

évek pozitív hőseként emlegeti majd *Cselák Gyulát* irodalmi köztudatunk („pozitívabb”, mint *Makra!*). *Asperján* „lakkozás” nélkül, szociográfiai hitellel mutatja be a gyárak, de főleg a munkásszállások világát, amelyben *Cselák Gyula* tulajdonképpen öntudatára ébredt. Gondoljunk csak például a szexuális nyomorra és anarchiára, ami a regény lapjain feltárul! (Azon, hogy egy kamaszfiú a nőkről fantáziál, ma már csak a prűdök „botránkoznak” meg.) *Cselák Gyula* végül is felnőtté, férfivá is „avatódik” a regény utolsó lapjain — meghaladja azt a szintet, amit a szállókon átélt, látott. És akik ott maradtak?! Az alkoholhoz, az alkalmi kalandokhoz, a meccsekről való fecsegéshez, ulthoz menekülők? A regény hőse nem akar ilyen né válni, s keresi azokat a munkásokat, munkáshagyományokat, amelyek kisegítik, kiemelik ebből az életből. S itt a regény talán legszomorúbb figyelmeztetése: alig talál olyan embert, aki értelmes, emberi szóval a könyvek, az értelmes élet felé irányítaná. Ettől szenved a legjobban, ezért olyan gyötrelmes és hosszú *Cselák Gyula* útja. Erről szól a regény, ezért íródott meg. Hogy dokumentáljon és figyelmeztessen: rövidítsük le, enyhítsük a felnőtté érés kínjait, megaláztatásait, ha még jó ideig kiküszöböl-ni nem is tudjuk!

Mert közhelyigazság ugyan, de attól még érvényes, hogy mindig az érzékenyebbek sérülnek meg hamarabb, ők heverik ki nehezebben. Az az ember, aki valamiben elkülönül a környezetétől, azt kiveti és „megmarja” az irigy és tehetetlen „nyáj”. Könnyebb valakit megsebezni, vagy kigúnyolni, mint elismerni, hogy értékesebb, több. Nem kevesebbet jelente-

ne ez, mint feladni önzésünket, elismer-
ni kisszerűségünket vagy éppen csak a
lustaságunkat. Cselák Gyula pedig a ma-
ga tisztaságával, konok dacával, embersé-
gével, eszme- és társkeresésével sorozato-
san kihívja maga ellen a környezete dü-
hött irigykedését és értetlen, goromba
gúnyát. Van egy embertípus (s ez minden
munkahelyen, emberi közösségben fel-
található), amely mindent „hülyeségnek”
tart, amit nem tud felfogni beszűkült el-
méljével, de mert ugyanakkor kisebbségi
érzése is van, ezt agresszióval leplezi. Min-
dig az ostobaság támad, és a józanság, a
humánus kénytelen riadtan védekezni.
A felnőtt könnyedén ki tudja ezt véde-
ni azzal, hogy „viselkedik”, a kamasz
azonban tanácstalan és kiszolgáltatott, hi-
szen jószerivel még önmagát sem ismeri.
Ebben a tétovásában, tipródásban csak
egy-egy bölcs és megértő felnőtt segíthet
rajta tapintattal, emberséggel, okos szó-
val. A regény legszebb lapjai éppen azok,
amelyeken Cselák Gyula és az öreg Vá-
radi szaki egymásra találását írja le *As-
perján*. A munkásmozgalomban nevelke-
dett öreg munkás indítja el tulajdonkép-
pen az emberré, felnőtté válás útján, ami-
kor meghallgatja és bátorítja, tanulni
küldi a fiút. Ezek a gesztusok és az An-
na (osztálylársa az esti iskolán) iránt é-
rzett reménytelen szerelem adják vissza
és erősítik meg a hitét az emberben.

Valóban van sok rendhagyó, az átlag-
tól elütő is ebben a nehéz sorsú fiúban.
Asperján könyve azonban így is vérbeli
írót avat. Nem mentes az első kötetek hi-
bájától: többet ír, mint amennyit mond.
De olyan izgalmas életanyagot mutat be,
oly sodró lendülettel, hogy olvasás köz-
ben eszünkbe se jutnak a fenntartásaink.
Jelentős könyv ez, amelynek értéke mes-
sze túlnő a pályázat díján, amelyre ké-
szült.

(*Szépirodalmi*, 1975.)

Horpácsi Sándor

Tóth Benedek

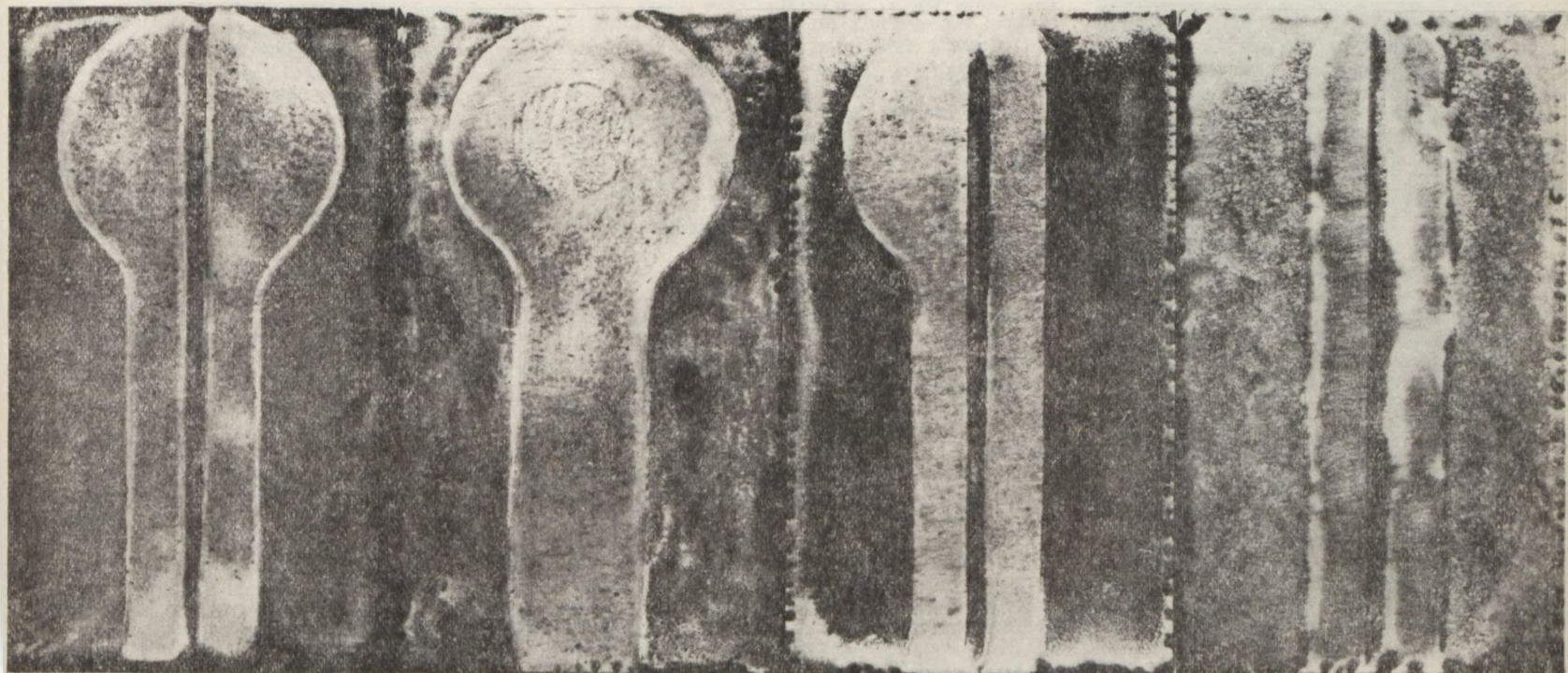
Nincs visszaút

Egy könyv megközelítésének többféle
útja van, de bárhol is vegyük szem-
ügyre, megfigyelésünk elsődleges tárgya
csakis a tartalom lehet. A forma (a szer-
kesztés, a stílus, stb.) nagyon fontos do-
log, ám csak mellérendelt, sőt adott eset-
ben másodlagos lehet. Vonatkozik ez a
megállapítás minden szépirodalmi alkotás-
ra, méginkább az olyan alapvető művek-
re, mint *Galgóczi Erzsébet Pókhálója*
volt, vagy most *Tóth Benedek* első regé-
nye, a nagy sikert aratott *Nincs vissza-
út*. Nyugodtan mondhatjuk, hogy ez a
két regény valóságfeltáró szándékával,
pártszerűségével, bátorságával példát
mutat. Ez a szellemi rokonság azonban
nem jelent indigóval elérhető azonossá-
got. Az azonosság csak a javító szándék-
ban, a közéleti tisztaság keresésében, a
hozzáállásban mutatható ki, s egy-két
olyan lényegtelen lerakódásban, ami tu-
dat alatt is megülepszik mind íróban,
mind olvasóban, ha nyomon kíséri a ma
irodalmát.

Tóth Benedek regénye a *Szépirodalmi
Könyvkiadó* kisregénypályázatán első dí-
jat nyert, s előjáróban is hozzátehetjük:
jogosan a krimi-izgalmaságú, kitűnően
megszerkesztett regény nemcsak azáltal
úttörő jelentőségű, hogy fölfedezi társa-
dalmunk testén a gennygócokat, a baci-
lustenyészetet, a fasisztoid képződménye-
ket, hanem mert rideg, határozott, egysze-
rű szavakkal tisztáz elveket, s harcba száll
a lenini normák védelmében. Tényekkel
érvel és az érvekkel bizonyítja, hogy a
párttal, amely személyes érdekeken fe-

lülálló intézmény, a megtévedt, az elvek-
től eltántorodott funkcionárius csak
bűnei védelmében igyekszik önmagát
azonosítani. Hogy presztízsét mindenáron
védő, eszközeiben kíméletlen, összeköt-
tetéseiben bízó és kapcsolatait kihasználó,
az igazság hitében másokat megingató
hatalmasságoknak már semmi közük a
párthoz. Sőt a párt tekintélyét csak nö-
veli, ha a magukcsinált nagyságokat ko-
rábbi érdemeikre való tekintet nélkül
felelősségre vonják, amennyiben csele-
kedetük elveket, törvényt, közérdeket
sért. S a regényből azt is megtanulhat-
juk, hogy bár az igazságért folyó harc-
ban súlyos sebeket lehet szerezni, a har-
cot végig kell vívni a győzelemig. Mert
a véglények, a percemberkék, a kon-
junktúralovagok, a korrupst hivatalnokok
maffiája fölött szocialista rendünkben
mindig diadalmaskodnia kell a becsület-
nek, az igazságnak.

Ez a lenini elvek szerinti igazságkere-
sés teszi *Tóth Benedek* könyvét annyira
népszerűvé, mert átítatott tömény opti-
mizmussal; még akkor is, ha a regény-
ben Sziki László idegei a megpróbáltatá-
sok súlya alatt felmondják a szolgálatot és
diadala csúcán tragikus szerencsétlenség
áldozata lesz. Hisszük, hogy a párt esz-
méitől idegen góccok eleve halálra vannak
ítélve, s csak órák, napok, hónapok kér-
dése, hogy azok akik érdemtelenül be-
folyásos pártfogók védelmét élvezik, aki-
ket félreismertek, akik kártékony mun-
kájukat orcátlatlan művelik, megfertőzve
környezetük légkörét, akiknek aljassága
az égre kiált, elsöpörtessenek káros te-
vékenységük színpadáról. A Rab Rábyk-
nak, a Sziki Lászlóknak nem szabad hal-
niuk, s ha meghalnak, elvesztésük az
égre kiált. Mert csak emberek halhatnak
meg, mert csak emberek élhetnek vissza
emberektől kapott hatalmukkal, de az
igazság örök, halhatatlan.

Tóth Benedek könyve egyidejűleg a munka, a tudás, a tisztességes helytállás dicsérete is. Hiszen Sziki Lászlónak, a tsz-elnöknek nincsen se sógora, se keresztapja, semmiféle atyafia a községben, tekintélyét, biztonságát jó képessége, szorgalma, törvény- és embertisztelete teremtette meg, és kizárólag munkájának köszönheti az őt körülvevő rokonszenvel és a meghatóan lenyűgöző támogatást. Ha egy kicsit is tehetségtelenebb és romlottabb, akárcsak azok a feslett hivatalnokok, akik a hajszát indították ellene, könnyen lehet, hogy kívülről kellett volna megvívnia kemény harcát. De így felfüggesztve is egy közösség oltalma alatt érezhette magát. Mert a nép tiszteli, becsüli, megvédi a tehetséget és szorgalmat. S mert ebben és igazságért való harcában a párt (nem az egyes személyek és nem is minden személy, akinek tagsági könyv van a zsebében!) mellette áll, nagy és törhetetlen a nép bizalma a pártban. Tóth Benedek könyve így növeli az olvasóban a párt iránti tiszteletet.

Tóth Benedek, mint elsőkönyves író, nagy szerkesztői tehetségről tesz tanúbizonyságot. Hiszen elsősorban szerkesztési, alapozási munkájának köszönhető a regény gördülékenysége és a cselekmény izgalmanak folyamatos fokozódása. Kévszón könyvről mondhatjuk el manapság, hogy nem tudtuk letenni, amíg az utolsó betűig ki nem olvastuk. Nos, Tóth Benedeknek sikerült elérnie, hogy Sziki szelmalomharcát és a Váradiaik ármánykodásait feszült figyelemmel olvassuk

egészen a harc kimenetelig — sőt még azon is túl. Igen, mert a regény egy vitatható „utójátékkal” ér véget. Sziki László otthagyja feleségét, kocsiba ül, hogy másutt (nem diadala színhelyén) új életet kezdjen, az új leány mellett. S útközben a megviselt idegzetű tsz-elnök karambolozik. Ez a befejezés az olvasóban felemás érzeteket támaszt. Részben, mert a *Pókháló* filmváltozatában is találkoztunk már egy deus ex machinaként előrángatott autókarambollaival, részben mert az olvasó úgy sejti, hogy a szerelmi kaland hiján ez a szerencsétlenség nem következhetett volna be. Pedig (s ezt kellett volna érzékeltetni kellően) Sziki váratlan és érdemtelen halála az aljas, koncentrált hajsza következménye.

Az író stílusa erőteljes és meggyőző, törekszik a kleisti tömörségre és egyszerűsége. Helyenként azonban elő-előbukkan az újságíró, aki vezércikkyszerűen érvel, magyaráz, helyenként „szájbarág”. Újabb könyvében várjuk tőle a stiláris igény fokozását is, mondanivalójának még szebb, még irodalmibb kifejezését. Mert Tóth Benedeknek volt és van mondanivalója (s mai irodalmunk ismeretében jól tudjuk, hogy ez milyen utánózhatalan erény!), hiszen a tollat is a gyógyító szándék adta a kezébe, mint az operáló segédorvoséba a szikét.

(Szépirodalmi, 1975.)

Lakos György

Varga Imre

Összevissza ivadékok

Nemrégiben Mesterházi Lajos azon medítált, hogy amíg ádáz harcot vívunk a kispolgári életforma nemkívánatos megnyilvánulásai ellen, igen kevés figyelmet fordítunk „nagypolgárságunkra”; ami annál inkább baj, mert éppen a „nagypolgárság” anyagi kondicionáltsága, hivalkodó életmódja egyik ösztönzője a kispolgári magatartás vadhajításainak. Még károsabb az a nézet, miszerint pénzzel, összeköttetéssel minden elérhető, ezek hiányában viszont nehezen boldogul az ember.

Varga Imre a Szépirodalmi Könyvkiadó felszabadulási pályázatára beküldött és ott díjazott regényében azt bizonyítja, hogy nem érzéketlen ezzel a jelenséggel szemben. Edigi életútja során a közművelődés különböző területein dolgozott, tapasztalatait „közéről” gyűjthette össze, s most ezeket igyekezett kamatoztatni.

A regényben szereplő házaspár — a velük megtörténtek kapcsán mutatja be az író ezt a réteget — pályája csúcsán áll. A feleség, Daru Etel a „népből jött”. Édesapja, Daru István ács, a város munkásmozgalmának kiemelkedő alakja volt. Daru Etel jelenleg gyárigazgató, a városi tanács végrehajtó bizottságának tagja, nagyasszony. Irke, a lányuk, aki Pesten tanító, vénlány, mellesleg kandidál, meg is jegyzi anyjával kapcsolatban: „Honnan a nyavalyából vette ez az ácslány ezt a tartást.” Férje, Toros Gábor a maga módján mindig a politikának

elő ember volt. A családi könyvtárban ma is csak a Marx—Engels—Lenin „összeseket” tudhatja magáénak. Munkáját merev, de célratoró stílus jellemezte. Sikeres ember, egy ideig városi párttitkár volt, végül mint megyei tanácselnök ment nyugdíjba. A hosszú hivatali évek nem vettek a semmibe, nyugdíjasan is „jelentős tényező” a megyében. Baráti körébe tartozik a városi titkár, a megyei főorvos, a megyei főállatorvos, dr. Czebe Béla, aki régi, patinás nemesi származék és Torosék nászjelöltje. A házaspárnak van még egy kesei „Ratkó-gyereke” — Tibornak hívják. Ő jelenleg a motorversenyzés és a nők büvkörében él, egyébként a műgyetemre jár.

Ahol élnek, bátor város, megyei székhely, színházzal, híres étteremmel és hercegi kastélyból lett múzeummal. (A múzeumban dr. Csökmei az igazgató, egy régivágású, szakmájának élő úriember.) Tágas, elegáns lakásuk egy, a fordulat éveiben nyomtalanul eltűnt, liberális gondolkodású ügyvéd tulajdona volt. Torosék közvetlen az eltűnés után költöztek be. A nagyszobában egy értékes barokk garnitúra van, igaz két fotel hiányzik belőle.

A házaspár családi ünnepre készül: negyvenéves házassági évfordulójukat kívánják megülni ünnepélyes külsőségek között. Irke hazautaztában megismerkedik dr. Csökmeivel, aki akaratlanul is rávezeti, hogy ismeretlen eredetű barokk garnitúrájuk a

hercegi kastélyból származik, ami után ő, mint múzeumigazgató már régóta nyomoz. Míg a szülők a szervezéssel vannak elfoglalva, Irke (igaz, önkényesen) történelmi igazságot szolgáltatva, az egész garnitúrát visszazárlatja a múzeumba. Az összecsődülő vendégsereg a szobát üresen találja.

Ezt a csapást még kiheverné a család, a visszaütést alkalmasabb időre tartogatva, hiszen az egész kompánia átmehet ünnepelni az állami gazdaság ilyen célokra fenntartott vendégházába — a világ szeme sincs rajtuk.

Kora reggel a társaság protokoll szabta sorrendben, hazafelé hajt. Ekkor Tibor, a sebesség megszállottja (egy zebrás gázolással a háta mögött) kiló a konvojából. El is üti Molnár Gáspár bácsit, aki a város megbecsült, öreg kommunistája, s akinek egyik fia megyei titkár, a másik a Bem rakparton dolgozik. Ha Irke akciója szégyen, akkor ez tragédia, mely be nem látható következményekkel járhat. A társaság leáll, megtanácskozva, hogyan lehet a történeteket simán megúszni. Irke ismét cselekszik. Csökmei múzeumból felhívja hajdani népi kollégista társát, aki most megyei főügyész, hogy az tartóztassa le az öccsét. Tibort ezúttal már nem sikerült kihúzni a bajból, elviszik a rendőrök. Így ér véget a családi ünnepség.

A jelek arra utalnak, hogy ezt a csapást már nem tudja kiheverni a család, s talán a városban, a megyében is elindul egy egészséges erjedés. Az író azonban nem ilyen egyértelműen optimista. Nem becsüli le ennek a feudális kövületnek az erejét. Visszautaztában Irkét is kétségek gyötrik: „...És nyargal velünk a gyors... a fővárosba... a magyar Bakonyba... és itthagyjuk Csökmeit, és Winter nem is sejti, hogy mellette kellene állnia.”

Varga Imre regényének két rétege van. Az egyik általunk változatlan mozgalmal, már-már krimire emlékeztető gyorsasággal bonyolódó. Ebben elég sok az „elvarratlan szál”, a véletlen, sorsszerű fordulat. Láthatóan az olvasmányosság, az emészthetőség jegyében. Maga az író inkább a könyv leíró, meditáló részeiben érzi otthon magát. Érdekes adalékokat, intimitásokat ismerhetünk meg a népi írókkal kapcsolatban. A felszabadulás utáni politikai viszonyok bonyolultságát is érzékletesen jeleníti meg. Ha módja van rá, kifejti véleményét napjaink társadalmi-közéleti kérdéseit illetően is. A regénynek ezek a lapjai egy jó szemmel-füllet figyelő, rokonszenvesen gondolkodó embert sejtetnek. Néha az az érzésünk, hogy ezek a gondolatok a „regényesítő” kellékek nélkül jobban érvényesülhettek volna. Nekünk leginkább ezeknek az eszközöknek diszfunkcionális, az író gondolati világával nem szervesülten használata okozott hiányérzetet. Az alakokat megpróbálja belülről ábrázolni, az ő szemüke láttatja, az ő szavaikkal kommentálja az eseményeket. De hamar kiderül: kik a hősei és kik állnak a túlsó oldalon. Az egyénítésnek is egy meglehetősen külsőlegesen eszközére, a beszédstílussal-ábrázolásra szorítkozik.

A figurák statikusak: eljátszák, amit az író rájuk osztott. Irke ugyan cselekvő személy, de van benne valamiféle eleve-elrendelés: mintha Elektra lépne elő a görög tragédiákból. Különösen a szülők ábrázolása vértelen, pedig rájuk kíváncsiak lettünk volna (hogy váltak ilyené?). Néha szinte kisüt a könyvből az író indulata, s ez már csak azért is kár, mert a téma több analízist, elmélyültséget érdemel, és mivel a regény különben sem tűri az indulatosságot.

A szerző mellett szól, hogy nehéz, irodalmunk által eddig nem nagyon feltérképezett terepet választott; műve mellett pedig, hogy talán ő, talán mások ezen a csapáson elindulva (ezt szélesítve) több szerencsével járnak. (Szépirodalmi, 1975.)

Rásó József

III. ORSZÁGOS ZOMÁNCMŰVÉSZETI BIENNÁLÉ; SALGÓTARJÁN, 1975

